

School of Theology at Claremont

1001 1426950

KOHLBRÜGGE
HISTORISCH-THEOLOGISCHE
GESPRECHEN

BX
9423
B2
K6
1882

GERMAN

Theology Library

SCHOOL OF THEOLOGY
AT CLAREMONT
California

DR. H. F. KOHLBRÜGGE,

IN LEVEN PREDIKANT BIJ DE NEDERLANDSCH-GEREFORMEERDE
GEMEENTE TE ELBERFELD.

HISTORISCH-THEOLOGISCHE GESPREKKEN

TUSSEN

TWEE GEREFORMEERDE PREDIKANTEN,

(EEN OOM EN EEN NEEF)

BETREFFENDE

HET LEZEN, BIJ DE BEDIENING VAN DEN HEILIGEN DOOP,

VAN

HET GEHEELE FORMULIER,

VOORAL ECHTER

VAN DEN AANHEF VAN HET GEBED:

Die naar Uw streng oordeel..... door hetwelk de Doop beduid wordt."

TWEEDE DRUK.

AMSTERDAM:
SCHEFFER & C°.

1882.

9423
82
KG
1882

D^R. H. F. KOHLBRÜGGE,

IN LEVEN PREDIKANT BIJ DE NEDERLANDSCH-GEREFORMEERDE
GEMEENTE TE ELBERFELD.

HISTORISCH-THEOLOGISCHE GESPREKKEN

TUSSEN

TWEE GEREFORMEERDE PREDIKANTEN,
(EEN OOM EN EEN NEEF)

BETREFFENDE

HET LEZEN, BIJ DE BEDIENING VAN DEN HEILIGEN DOOP,

VAN

HET GEHEELE FORMULIER,

VOORAL ECHTER

VAN DEN AANHEF VAN HET GEBED :

„Die naar Uw streng oordeel..... door hetwelk de Doop beduid wordt.”

TWEEDE DRUK.

AMSTERDAM:

SCHEFFER & Co.

1882.

Theology Library
SCHOOL OF THEOLOGY
AT CLAREMONT
California

Βάπτισμα οὗ τύπος ἦν ἐκεῖνο τὸ ὕδωρ

Scholion vetus apud MATTHAEI.

E E R S T E   G E S P R E K.

Oom. Dag Neef! Komt gij uwen ouden Oom eindelijk weêr eens bezoeken, ik heb u in lang niet gezien, gij komt zeker eens kijken of Oom nog niet haast dood gaat?

Neef. Wel Oom! hoe kunt gij zoo iets van mij denken? Ik heb immers mijn tractement. Ik kom mij maar eens wat vertreden op uw mooi dorp en een paar dagen bij u uitrusten, als ik mag.

Oom. Waarom niet Neef? gij zijt altijd welkom, hoe gaat het Nicht en de kinderen?

Neef. Best, Oom! ik kan niet genoeg dankbaar zijn, ons jongste kind is weder hersteld.

Oom. Hoe maakt het de student?

Neef. Dat gaat nog al, alleen wilde ik wel, dat hij wat degelijker studie had; als ik hem daarop opmerkzaam maak, dan antwoordt hij: „Papa, ik moet met mijn tijd meê, wat doe ik met die oude boeken; — alles naar de nieuwe mode — en als men maar een behoorlijken *flux de bouche* heeft, dan komt men er wel.”

Oom. De appel valt niet ver van den stam, Neef! Hoe gaat het u in uwe gemeente?

Neef. Ja Oom! daarom ben ik juist bij u gekomen. Het is of wij dan nooit rust hebben mogen. Maar Oom zal zeker

boos op mij worden, als ik hem vertel wat er in mijne gemeente gaande is.

Oom. Wel Neef, wat is er dan? Gij maakt mij nieuwsgierig.

Neef. Och, het is zooveel van belang niet, maar ik heb er toch wel wat nadenkens over. Op een mooien dag vraagt mij iemand, die anders nooit in de kerk komt, of ik zijn kind wil doopen, onder voorwaarde, „dat ik dat oude doopsformulier met het gebed en de dankzegging, van *a* tot *z*, zonder er iets af of toe te doen, voorleze.” En dat vroeg hij nu niet alleen voor zich zelven, maar hij heeft velen, die met hem hetzelfde verlangen, — allen van dat soort die sedert jaar en dag niet in de kerk kwamen.

Oom. Wat hebt gij dien man geantwoord?

Neef. Dat ik het niet deed.

Oom. Wat heeft die man toen gedaan?

Neef. Hij is bij alle collega's geweest, maar die hebben allen geweigerd; vervolgens heeft hij de zaak voor den kerkeraad gebracht en daar waren wij ook en hij kreeg er dus geen beter bescheid.

Oom. En wat zal die man nu doen? en wat allen, die met hem daarop staan blijven?

Neef. Dat is voor zijne rekening, wij doopen geen kinderen op zulke voorwaarden.

Oom. Dat is voor uwe rekening, Neef! en voor rekening uwer collega's.

Neef. Wel Oom! in D... weigeren zelfs al de Predikanten aan dergelijke menschen, die datzelfde verlangen, en dat moet al een heel aantal zijn, om hun eene schriftelijke vergunning te geven ten einde hunne kinderen elders te laten doopen, op grond dat zij als afgescheidenen moeten behandeld worden.

Oom. Wat zijn dat voor menschen?

Neef. Zoo als ik hoor, moeten het menschen wezen op wier gedrag niets valt aan te merken.

Oom. En van wat belijdenis zijn zij dan, en ook die in uwe stad?

Neef. Wel, Oom! dat kunt gij wel denken, zij houden zich strikt aan den Heidelbergschen Catechismus, aan de 37 Artikelen van de Geloofsbelijdenis en aan de verdere formulieren, die achter onze kerkboeken staan.

Oom. Als gij dan vóór honderd jaren geleefd hadt, zoudt gij dan van een ieder der zoodanigen getuigd hebben: „N. N. is Lidmaat van de Gereformeerde Gemeente en, zoo veel ons bekend is, gezond in de belijdenis des geloofs en ongerlijk van wandel”?

Neef. Dat wil ik, en al mijn collega's met mij, nog wel doen, als zij ons maar niet voorschrijven hoe wij preeken en de kinderen onderrichten moeten, of wat wij zeggen, bidden en danken moeten als wij den doop bedienen. Waarom verketteren zij ons?

Oom. Maar, Neef! zoo gij op den grond stondt, waarop die menschen staan, en zoo gij u honderd jaren terug denkt, wat zoudt gij dan doen, en wat zoudt gij dan voor gezondheid in de belijdenis des geloofs houden?

Neef. Dat kan ik u zoo niet zeggen. Maar mij dunkt, dat die menschen ons vertrouwen moesten.

Oom. Zoo Neef! ik heb daar juist een boek voor mij van den Aartsbisschop van Kharcov, Innocent, zie eens wat die zegt: „Het staat dien, die penitentie doet, vrij, om zijn twijfel te kennen te geven aan de zedelijke en wezenlijke waarde van de hem opgelegde penitentie, maar als hij zijne bedenkingen uit, dan dienen wij niet te vergeten, dat de keus van de op te leggen penitentie, hoedanig dan ook, genomen uit het oogpunt van geneesmiddel voor de ziel, inderdaad bij den geneesheer staan moet en niet bij den zieke” 1). Bevalt u dat?

---

1) Homélies a l'usage de ceux qui se préparent à la pénitence, etc. Paris, Cherbuliez & Co. 1846.

Neef. Dan zou ik een gewillige slaaf van de Roomsche of Grieksche geestelijkheid moeten wezen, als mij zoo iets beviel.

Oom. En wilt gij dan die menschen tot uwe slaven maken, door naar de grondstelling te willen handelen: wij zijn Predikanten, en gij hebt u onder ons gehoor te zetten en goed te vinden wat wij leeren en zeggen, zoo als wij bidden en danken, wat wij preeken, hoe wij de kinderen onderwijzen; wat wij zeggen als wij het avondmaal of den doop bedienen, daar hebt gij „amen” op te zeggen en niet te reclameeren wat men vroeger in onze kerk voor gereformeerd hield? Is dat liberaal?

Neef. Ik moet bekennen dat het mij getroffen heeft, dat een mijner vrienden liberaler gedacht heeft, want toen onlangs iemand van hem verlangde het geheele formulier met gebed en dankzegging van *a* tot *z* te lezen, en zoo zijn kind te doopen, zeide hij des Zondags voor de geheele gemeente dat die ouders daar recht op hadden, las toen alles, ook het gebed en de dankzegging, letterlijk zoo als het in het formulier staat en doopte zoo het kind.

Oom. Die rechtvaardige daad is reeds medegedeeld; die collega heeft dus aan de woorden van den grooten Apostel gedacht: „Wij voeren geen heerschappij over uw geloof.” (2 Cor. 1: 24.) Daar kunt ge eene les aan nemen, Neef!

Neef. Hoe meent gij dat, Oom?

Oom. Wel, Neef! dat gij naar dien man gaat, waarvan gij mij zoo even verteld hebt, en tot hem zegt: „Ik zal naar uw verlangen uw kind doopen,” en dat gij de spreuk behartigt dat dwalen menschelijk is, maar dat het duivelsch is te zeggen: „wij willen niet, omdat wij niet willen.” Neef! de Apostel Paulus zegt: „De geesten der profeten zijn aan de profeten onderworpen,” (1 Cor. 14: 32.) Wie zijn daar de geesten der profeten?

Neef. Ik denk dat zijn wij, die de gemeente voorgaan.

Oom. En wie zijn dan de profeten? Is het de geheele menigte die uit de kerk komt, zoo als zij er inkomt? Zijn

het de zoogenaamde christenen van den beschaafden stand, waarvan zoo vele twee heeren dienen willen, of zijn het diegenen, die weten wat zij gelooven en rekenschap geven kunnen van de hoop die in hen is?

Neef. Ik denk de laatsten. Maar Oom! gij wilt toch niet die menschen die op hunne oude orthodoxie staan, voor profeten uitgeven?

Oom. Neef, bijaldien een Spaansche of Fransche koning onze voorvaders gevraagd had om een boek of boeken, waaruit hij hun geloof mocht weten, wat zouden zij op zijne koninklijke tafel gelegd hebben?

Neef. Ik denk Gods Woord.

Oom. Maar indien zulk een koning meer van hen verlangd had, wat dan?

Neef. Wel Oom, dat is uit de geschiedenis klaar, zij hebben immers de 37 Artikelen van de Geloofsbelijdenis in 1566 aan den Koning Philips II, die ons toen bloeddorstig vervolgde, opgezonden, met eenen brief daarbij, waarin zij verklaarden dat zij bereid waren die belijdenis met hun bloed te verzegelen, zoo 't noodig was ¹⁾.

Oom. En gesteld dat zulk een vorst later van hen een Catechismus en formulieren van doop en avondmaal verlangd had?

Neef. Wel, dan hadden zij den Heidelbergschen Catechismus en de formulieren, die achter onze kerkboeken staan, overgelegd. Dat blijkt wel uit de geschiedenis ook van andere landen in dien tijd.

Oom. En bijaldien dan nu eens een Roomsche vorst de macht over ons kreeg en zoo iets verlangde, wat zouden dan die menschen in massa doen, wier kinderen gijlieden weigert te doopen op de door hen verlangde voorwaarden?

Neef. Zij zouden ook die geloofsbelijdenis, catechismus en formulieren overhandigen.

---

1) P. Bor, 1^e Boek, fol. 23. 's Gravenh. 1603.

Oom. En wat zoudt gijlieden doen?

Neef. Dat weet ik waarlijk niet; wij zouden nog eerst wat moeten maken, of verklaren dat wij zoo eenigermate met den zakelijken inhoud dier schriften overeenstemden.

Oom. En als de vorst met dien slag om den arm nu niet tevreden was, en er op stond om te weten met welke woorden, bewoordingen en uitdrukkingen gijlieden niet overeenstemdet?

Neef. Dan zouden wij bij elkander moeten komen om te schrappen wat ons niet beviel.

Oom. En als dan nu tien van u dit en negen anderen weêr dat geschrapt wilden hebben, en weêr zes anderen dit en dat wilden laten staan en weêr wat anders schrappen: zoudt gijlieden het eens worden? en gesteld ja, hoe zouden die geschrapte schriften er dan wel uitzien?

Neef. Ja, dat heb ik ook wel eens gedacht. Ik heb er voor mij zelven ook al de proef van genomen, maar bemerkte zulk eene eenheid van woorden en zaken en onderlinge overeenstemming van leerstukken in die schriften, dat het mij ras bleek dat zij, zelfs na een weinig schrappens er uit zouden zien als een gescheurd kleed, dat niet weder te zamen gebracht kon worden.

Oom. Wie waren het, die vóór 1618 allerlei in de belijdenisschriften schrappen wilden?

Neef. De Remonstranten, Oom!

Oom. Braaf, Neef! maar nog meer de verkapte Socinianen en Jezuiëten. En van wat soort zijn die menschen, wier kinderen gijlieden niet doopen wilt?

Neef. Van dat soort, die het nog even zoo op de letter houden als toen de Contra-remonstranten.

Oom. Ziet gij dan niet in, dat gij geleerden u tot even zoo vele secten vormt als er schrappers zijn zouden, en dat die menschen daarbij blijven wat men van ouds voor eenigheid des geloofs gehouden heeft?

Neef. Maar, Oom! die zijn het allen ook zoo eens niet.

Oom. Wat is er de oorzaak van? Wat zegt de wijze koning, Spr. 29: 18? Of geven zij, wier kinderen gijlieden niet doopen wilt, het bewijs niet dat zij in eendracht volharden in de geloofsleer die de Gereformeerde kerk kenmerkt?

Neef. Dat is waar. Het zoude daarom het beste zijn dat de Synode iets voor ons opstelde, daar konden wij Predikanten ons dan alle aan houden tegenover die partij.

Oom. Onbedachtzame Neef! Zoo zoudt gij dan met de andere Predikanten de Synode willen zetten tot heeren over uw geloof en conscientie en dat der gemeenten, en dat om zonder bepaalde uitdrukking van hetgeen gij voor u zelve nog als waarheid erkent, een bolwerk te hebben, om er u eens voor al veilig achter te wanen tegen de rechtvaardige reclames van belijdenisschriften en formulieren, die gewijd en geheiligd zijn in het vergoten martelaarsbloed van honderduizend onzer voorvaders? Die Predikanten rekenen buiten den waard, die meenen dat zij aan de gemeenten een duur verworven erfgoed en eigendom kunnen ontnemen, de borst hoog dragen en denken: wij zijn de kerk. „De drukking der melk brengt boter voort, en de drukking van den neus brengt bloed voort, en de drukking des toorns brengt twist voort”, (Spr. 30: 33.) en — de te sterk gespannen boog breekt.

Neef. Oom! ik merk dat u wat zenuwachtig wordt, mogen wij het gesprek voor heden afbreken, en mag ik naar mijn kamer gaan?

Oom. Met alle liefde, Neef. Gij wilt mij zeker wat te philosopheeren geven over eenen tijd waarin de menschen zijn als de paarden, die beroerd worden van sidder-alen, terwijl zij rechtvaardige aandoeningen zenuwachtigheid noemen; philosopheer gij dan wederkeerig over 1 Cor. 13: 1; Ezech. 13: 22, 23 en Matth. 24: 48—51. Goeden nacht, Neef!

Neef. Goeden nacht, waardste Oom?

TWEEDE GESPREK.

Neef. Goeden morgen, Oom, hebt u goed gerust?

Oom. Best, Neef. Gij ook?

Neef. Dat kan ik niet zeggen; ik lag lang wakker en heb nog al over het een en ander nagedacht. Zoo u mij veroorlooft ons gesprek weder op te vatten, zoude ik u gaarne vragen, of gij die menschen, die zoo bepaald voor het oude zijn, alle voor rechtvaardigen houdt?

Oom. Allesbehalve, Neef! Er zijn een aantal menschen in ons land, die als twee druppels water op elkander, en op de Farizeën en Joodschgezinden, ten tijde der omwandeling van onzen Heere op aarde en ten tijde der prediking van de Apostelen gelijken; menschen, die veel praten en toch de kracht der waarheid verzaken, zeer staan op regel en wet, en meenen dat men hen nog voor zeer vroom moet aanzien, als zij klagen dat zij zich nog niet geschikt gevoelen om zich in den zelf aangelegden band te voegen; zij praten van wet en nauwgezetheid net zooveel als het in hun kraam dient, om daarachter hun gierigheid, gemakkelijkheden of andere verkeerdheden te verbergen; komt de waarheid hun te dicht bij, dan worden zij nijdig, lasteren en liegen om er zich zelven uit te helpen en door de wereld in het gelijk gesteld te worden. Deze, die de waarachtig eenvoudigen en oprechten over het hoofd rijden, en aan de Kerk nog meer kwaads doen dan die waarover zij

zich beklagen, zijn, meen ik, toch wel gemakkelijk te onderkennen van dezulken, die slecht en recht hunnen weg gaan, naar het Gods-Woord hijgen, zich daaronder bukken en buigen, en volhouden in het getuigenis en in de geloofsbelijdenis onzer vaderen.

Neef. Maar Oom! ik vind het dan wel bijzonder, dat die menschen zulke ongehoorde dingen van ons verlangen.

Oom. Welke ongehoorde dingen?

Neef. Bij voorbeeld, om met het gebed uit het doopsformulier tot God te zeggen: „Gij, die naar Uw streng oordeel de ongeloovige en onboetvaardige wereld met den zondvloed gestraft hebt en den geloovigen Noach met zijn achttal uit Uwe groote barmhartigheid behouden en bewaard, — Gij, die den verstokten Pharao met al zijn volk in het roode meer verdronken hebt en Uw volk Israël droogvoets daardoor geleid, DOOR HETWELK DE DOOP BEDUID WORDT!” Wat zou het verlichte en beschaafde publiek wel zeggen, als het zoo iets hoorde? Hoe kan het voorgevallene bij den zondvloed, hoe wat er gebeurde bij den doortocht door de Roode Zee, den doop des Nieuwen Verbonds of Evangelie-doop beduiden?

Oom. Schaamt gij u voor God of voor het publiek, dit plechtig in het gebed uit te spreken, of is het omdat dit alles tegen uw eigen gevoel aandruischt?

Neef. Hier komt van alles zoo wat bij. Was ik er intuschen van overtuigd, dat door die voorvallen de doop beduid wordt, ik geloof, ik zou niet aarzelen om....

Oom. Eilieve, als dan nu alle uitstekende Schriftuitleggers van nu achttien eeuwen achtereen datzelfde zeggen wat er in dit formulier-gebed staat, dan vorderen die menschen immers niets van ulieden dan wat redelijk is, en wat met zoodanige Schriftverklaring gestaafd kan worden? Is het u niet te veel dat wij die Schriftuitleggers daaromtrent eens nagaan?

Neef. Dat zal mij veel genoegen doen, Oom! Ik heb daar zelfs, om u de waarheid te zeggen, naar verlangd.

Oom. Best, wij zitten hier midden in de boeken. Zeg mij eerst, Neef! aan welke woorden der heilige Schrift meent gij dat de opsteller van dit gebed mag gedacht hebben, toen hij schreef: „dat God de ongeloovige en onboetvaardige wereld door den zondvloed gestraft en den geloovigen Noach behouden en bewaard heeft” en daarbij te verstaan gaf dat daardoor de Doop beduid wordt?

Neef. Het is klaar dat hij aan de woorden van den Apostel Petrus gedacht heeft: „Hij heeft den geesten — gepredikt, die eertijds ongehoorzaam waren, wanneer de lankmoedigheid Gods eenmaal verwachtte, in de dagen van Noach, als de arke toebereid werd, waarin weinige (dat is acht) zielen behouden werden door het water. Waarvan het tegenbeeld, de doop, ons nu ook behoudt.” (1 Petr. 3: 20, 21.)

Oom. En waarop doelde de opsteller toen hij schreef dat de doop even zoo daardoor beduid wordt, dat God den verstokten Pharao in het roode meer verdronken en zijn volk Israël droogvoets daardoor geleid heeft?

Neef. Immers op hetgeen wij lezen Exodus, Hoofdst. 14, en dan op de woorden van den Apostel Paulus: „En ik wil niet, broeders, dat gij onwetende zijt, dat onze vaders alle onder de wolk waren, en allen door de zee doorgegaan zijn en allen in Mozes gedoopt zijn in de wolk en in de zee.” (1 Cor. 10: 1, 2.)

Oom. Heb nu het geduld dat ik met u eens de achttien eeuwen doorloop, om u te laten zien dat alle voornamen Schriftuitleggers die beide gebeurtenissen zoo verklaard hebben, dat er de doop door beduid wordt en dat zij daarbij zich gegrond hebben op de beide door u aangehaalde plaatsen.

Zie hier uit de 2de eeuw den kerkvader JUSTINUS. Zoo schrijft hij . . .

Neef. Oom! zoudt u mij het genoegen wel willen doen, om alles in het Nederduitsch voor te lezen wat gij mij mededeelen wilt?

Oom. Tot uwen dienst, Neef! maar dan vertaal ik ook

duidelijkheidshalve, zoo vrij mogelijk. JUSTINUS de Martelaar dan zegt bij de aanhaling van Jes. 54: 9: „Jesaia leert ons dat de zondvloed van Noach de verlossing van het menschelijk geslacht voorbeduid heeft. — — Gelijk Noach met de zijnen op het hout, dat op de wateren vlotte, behouden bleef, zoo wordt de kerk door het water des doops en door het hout des kruises, terwijl zij aan Christus gelooft, behouden.” 1)

En zoo schrijft TERTULLIANUS:

„Even als, nadat de wateren van den zondvloed er geweest waren, door welke de goddeloosheid der oude wereld was weggewasschen, (even als) na zulk eenen doop, om zoo te spreken, eene duif, (eerst) eene bode van goddelijke gramschap (Gen. 8: 8, 9.) overal aan het aardrijk den vrede der wereld verkondigde, als zij losgelaten was uit de ark en met den olijftak terugkeerde, — — zoo snelt, volgens dezelfde bedeeling der geestelijke werking, der aarde, dat is ons vleesch, dat uit de doopvont weder boven komt (nadat de oude misdaden daarin verdronken zijn) de duif des Heiligen Geestes ons te hulp en brengt ons den vrede Gods aan, waartoe zij is uitgezonden van den hemel, terwijl de kerk door de ark beduid wordt. Maar de wereld is andermaal afgevallen, en in dit opzicht zou men den doop slechts met den zondvloed vergelijken, daarom is zij ten vure bestemd.”

„Hoe vele bewijsvoeringen zijn er dan niet in de natuur, hoe vele voorrechten der genade, hoe vele plechtige inrichtingen van orde en tucht, voorbeelden, leeringen van overouds en machtige toeroepingen die de heiligheid des doops verordend hebben! Dat ik dit eerst aanvoere: toen het volk uit Egypte geheel vrijgekomen, aan de dwingelandij van den Egyptischen koning door het water heen den doortocht gekregen hebbende, ontkwam, was het immers het water dat den koning zelve met al zijne benden verdronk. Bestaat er

---

1) Dialog. cum. Tryphone.

een beeld, meer duidelijk, dan hetgeen wij daarvan hebben in het sacrament des doops?" 1)

Nemen wij nu iets uit de 3de eeuw. Hier hebben wij ORIGENES. Hij zegt op 1 Cor. 10: „De Apostel leert ons dat de doop in Mozes voltrokken is in de wolk en in de zee, opdat gij, die in Christus gedoopt wordt, met water en met den Geest, weten zoudt dat de Egyptenaren u op de hielen zijn, en dat de machten dezer wereld en de geestelijke boosheden u weder tot hunnen dienst willen terugbrengen. Maar gij daalt in het water af en ontgaat zóó veilig hunne vervolging, en herboren komt gij weder uit het water op, afgewasschen van alle onreinigheden der zonden, bereid om het nieuwe lied te zingen: De Egyptenaren die u vervolgen, worden verdronken in de diepte.” 2)

En zoo schrijft CYPRIANUS:

„Petrus — — heeft het bepaald gezegd, dat in de ark van Noach weinige, dat is, acht menschenzielen behouden zijn door het water, ten blijke dat ook ulieden de doop behouden zal; immers bewijst en betuigt hij daarmede dat die eene ark van Noach een voorbeeld geweest is van eene Kerk. Even zoo min als toenmaals in dien doop, eener van schuld afgewasschene en gereinigde wereld, er één door het water kon zalig worden die niet in Noachs ark was, even zoo min kan er nu één levend gemaakt worden door den doop, zoo hij niet in de kerk is, bij welke alleen het doopen staat.” 3)

En elders schrijft hij: „In den doop verliezen alle slechtheden hare kracht. Zoo heeft de koning Pharao lang tegengeworsteld en hij volhardde in zijne trouweloosheid, (maar) hij kon slechts tot zooverre weêrstaan en de bovenhand be-

1) In libro de Baptismo, S, 9. Id. ad Jes. LIV.

2) Not. ad Lact. de mort. persecut. pag. 28. Ultraj. 1692. Leonis P. Epist. Decret. Ep. IV. fol. 89, 90. Col. 1546. H. Witsii de efficacia Baptismi, in Miscell. Sacr. Tom. II. Exercit. XIX. p. 661.

3) Homil. 5.

houden, totdat hij aan het water kwam; daar heen gekomen, is hij overwonnen en verdronken. Dat die zee een zichtbaar waarteecken is geweest van den doop, dat verklaart ons de zalige Apostel Paulus, als hij zegt: Want ik wil niet, broeders, enz. 1 Cor. 10." 1)

Neef. Vreemde toepassingen, Oom!

Oom. Wij hebben hier niet met de toepassingen te doen, maar met het beginsel. De toepassingen, hoedanig dan ook, zullen u niet bevreemden, zoo gij in het oog houdt, dat zoo-veel wat de Kerkvaders over den doop zeggen, betrekking heeft tot volwassenen, die uit de heidenen aan de kerk toegevoegd werden, en dat in die eeuwen de doop alleen voltrokken werd op het Paaschfeest en vervolgens ook op het Pinksterfeest".

Gaan wij over tot de 4de eeuw.

AMBROSIUS schrijft op Gen. 6: „Door middel van water en hout werd Noach met zijn gezin behouden; zoo wordt de gemeente (het gezin) van Christus behouden door den doop en het kruis." En: „In de Roode zee was eene figuur van den doop. Was er zoodanige kracht in het voorbeeld van de sacramenten, welke kracht is er dan in de vervulling van dezelve." 2)

„Gij ziet dat reeds toen in dien doortocht van de Hebreëen, er een voorbeeld van den heiligen doop te voren plaats had, in welken de Egyptenaar verdronk en de Hebreër ontkwam." 3)
„De vuurkolom was Christus de Heere, de wolkkolom de Heilige Geest; in de zee was het volk, de wolkkolom volgde hen als eene overschaduwung van den Heiligen Geest. Gij ziet dan hoe hij door den Heiligen Geest en door het water het beeld van den doop heeft aangewezen." 4)

---

1) Epistol. lib. I. Ep. 6 et lib. IV. Ep. 7. Ex recogn. D. Erasmi. Col.

2) In Apolog. David. c. 8.

3) De Initiat. c. 3.

4) De Sacram. l. 1.

GREGORIUS NAZIANZENUS: „De zee stond in verband met het water des doops, — de wolk met den Heiligen Geest.” 1)

OPTATUS MILEVITANUS: „Wat kan er meer voor ons wezen, dan hetgeen gij aangevoerd hebt: dat de zondvloed om een gelijken vorm daar te stellen met den doop, slechts eenmaal heeft plaats gehad.” En: „Gij maakt gewag van den zondvloed, deze was zeker, het is waar, een beeld van den doop, daar toch de geheele bezoedelde aarde, bij het verdronken worden van de zondaars, door tusschenkomst van het waterbad, moest gereinigd worden om er uit te zien als van tevoren.” 2) De geleerde DU PIN teekent hier van zich zelve ook bij aan, dat door den zondvloed en de besnijdenis de doop beduid werd.

CYRILLUS: „Wij zeggen dat dit alles de bij ons bestaande heilige verordeningen beduid heeft. Want ook wij, vóór wij tot het geloof aan Christus kwamen, hebben, in slavernij gehouden door de begeerlijkheden der booze geesten, eenen anderen (ongezienen) Pharao gediend, dat is, den satan, den aanstichter van al het kwaad. Maar de Middelaar Gods en der menschen, Christus Jesus, die Zich zelve tot een losprijs voor allen gegeven heeft, heeft ook ons vrijgemaakt. Hij heeft ook ons als door eene zee heen geleid, door de verheffing van de golven van dit leven heen, dat heeft Hij volkomen daargesteld door den heiligen doop. Hij zelf was de wolk daarboven en onzichtbaar, die aan degenen die Hem liefhebben levend water verschaft; dat levend water is de Geest.” 3)

CYRILLUS HIEROSOL. „Het begin der wereld is water; het begin van de Evangelien de Jordaan (de doop van Johannes). De vrijheid van den dienst van Pharao viel Israël te beurt door de zee, en de vrijheid van den dienst der zonden en der wereld wordt door het waterbad in het Woord

---

1) Orat. de Bapt.

2) De Schismate Donat. p. 6 et 80. Ed. Du Pin. Paris 1702.

3) Catenae in S. Pauli epp. ad Cor. ed. Cramer. Oxon. 1841.

van God ons toegebracht. Overal waar een verbond met sommigen gemaakt wordt is water, het verbond met Noach werd plechtig gesloten na den zondvloed." 1)

Uit de 5de eeuw hebben wij het getuigenis van AUGUSTINUS: „Beide (de zondvloed en de doortocht door de Roode zee) zijn een teeken van den heiligen doop, door hetwelk de geloovigen moeten doorgaan om in het nieuwe leven te komen, terwijl hunne zonden als zoo vele vijanden verdrongen worden en sterven." 2)

Het moge u aangenaam zijn dat ik hier van CHRYSOSTHOMUS datgene aanhaal, wat de groote VALCKENAER in zijne Scholis in N. T. op 1 Cor. 10, als zoo voortreffelijk de meening des Apostels weêrgevend, aanbeveelt: „Merk op de gelijkvormigheid van het beeld met de waarheid, en op den voorrang, dien de waarheid heeft boven het voorbeeld. Waarin ligt dan die gelijkvormigheid van het voorbeeld met de waarheid? Daarin, dat aldaar allen, en ook hier weder allen (te zamen genomen worden); aldaar gaan zij door het water; ook hier door het water heen; genen zijn van dienstbaarheid vrijgemaakt geworden, maar ook wij even zoo, alhoewel niet van gelijke dienstbaarheid; want genen kwamen vrij van de dienstbaarheid der Egyptenaren, wij van die der duivelen, genen van die der vreemde dwingelanden, wij van de dienstbaarheid der zonde." 3)

„De Apostel wil ons door deze dingen te verstaan geven dat, gelijk het genen niet gebaat heeft van zoodanige gaven genot te hebben gehad, dat het zoo ook aan dezen niets bijzet, dat zij zoo gelukkig geweest zijn den doop te ontvangen en werkelijk deel te hebben aan de geestelijke geheimenissen (het avondmaal), indien zij niet willens waren om een der genade waardig levensgedrag aan den dag te leggen, — daarom

---

1) Cateches. III. de Baptismo.

2) De Catechisandis rudibus.

3) Selecta e Schol. Valck. Tom. II.

brengt de Apostel zoowel dat bij, wat den doop als wat de geheimenissen (het avondmaal) beduid heeft". 1)

Ik vat alles te zamen wat CHRYSOSTHOMUS op 1 Cor. 10 wil, als ik u zeg, dat hij leert: „dat doop en avondmaal voor de Christenen van geen nut waren, zoo zij zich niet bekeerden, even zoo als genen het niets nut is geweest, wat zij van Christus toenmaals ontvangen hadden. Want Hij, die toenmaals door de Roode zee geleid heeft, is dezelfde die thans den doop geeft; Hij, die genen het manna en water uit den rotsteen gegeven heeft, is geen andere als die thans bij het heilig avondmaal Zijn lichaam en bloed geeft. Want de natuurlijke rotssteen had genen toch het water niet gegeven, maar een andere geestelijke rotssteen, dat is Christus, die bij hen was, en die overal en alleen al die wonderen deed.”

HIERONYMUS zegt op 1 Cor. 10 : 1: „Dat niemand daarop alleen vertrouwe dat hij gedoopt is, of wane dat God hem, bijaldien hij zondigt, verschoonen zal omdat hij de geestelijke spijs en drank geniet.” Verder: „Zij zijn allen in Mozes gedoopt; in Mozes, die het voorbeeld van Christus in zich droeg; overigens geschieden al deze dingen onder voorbeelden en schaduwtrekken”. 2)

SEDULIUS: „Onder het geleide van Mozes zijn zij gereinigd geworden door zulke zichtbare teekenen.” — „Er wordt gezegd, dat zij gedoopt zijn omdat zij den vorm ontvingen van ons sacrament. Mozes beduidt hier Christus, de wolk den Heiligen Geest, de zee het doopwater.”

THEODORETUS: „De zee droeg het voorbeeld van de doopvont, van den Geest de wolk, van Christus den Zaligmaker, Mozes; van het kruis, deszelfs staf; en zoo droeg Pharaon het beeld van den duivel, de Egyptenaren van de booze geesten, en het manna van het Goddelijk brood; het water uit den rotsteen van het zaligmakende bloed.” 3)

1) Tom. III. p. 228. ed. Montf.

2) Tom. VIII. Col. Agr. 1616.

3) In Exod. quaest. 20.

Nog al duidelijk is het wat GENNADIUS zegt: „Dat genen onder de wolk waren, was eene bekendmaking der genade van den Geest, en wat voor genen de doortocht door de Roode zee bewerkstelligde, te weten de volkomene verlossing van de vijanden en eene voor de toekomst gewaarborgde vrijheid, dat is ons tegen onze vijanden de doop geworden.”

In de 6de eeuw hebben wij ISIDORUS. Deze maakt in zijne verklaring van Gen. 6 en 7 telkens toespeling op den doop. „Het geheel,” — zegt hij, bij de beschrijving van de ark, — „wordt tot Een teruggeleid, want er is één God uit wien alle dingen zijn, en één geloof, één doop.” Verder op de woorden van Gen. 7: 10: „Nadien wij in de hoop op de toekomstige rust, welke door den zevenden dag aangeduid wordt, gedoopt worden, zoo is alle vleesch, dat buiten de kerk was, in den zondvloed omgekomen; want buiten de kerk (de gemeenschap) strekt het water des doops, ja even datzelfde, niet tot behoudenis, maar tot verderf.” En op Exod. 13 schrijft hij: „De Roode zee beduidt den doop die door het bloed van Christus geheilgd is,” en: „Wie is hier de aanvoerder op den weg, zoo niet Hij, die ook voor ons de aanvoerder en de weg is, Jesus Christus. de Zoon van God? Hij zelf namelijk is de vuurkolom, omdat Hij waarachtig God is; Hij zelf is even zoo de wolkkolom, omdat Hij waarachtig mensch is. — — En waartoe is deze kolom ons voorgegaan? is het niet om ons den weg aan te wijzen dat wij ontkomen aan Pharao, den koning van Egypte, ik meen, aan den duivel, die de vorst dezer wereld is? Is het niet bovendien om ons den weg door de Roode zee te openen, dat is de genade eens doops, die rood is door Zijn bloed?”

THEODORUS, zoo ik wel heb in de 7de eeuw, zegt op 1 Cor. 10: „(Paulus) noemt zoowel spijs als drank een geestelijke, omdat de Geest beiden naar Zijne oneindige kracht door Mozes heeft laten toedienen.” ¹⁾

---

1) Catenae in S. Pauli epp. ad Cor. ed. Cramer.

In de 8ste eeuw hebben wij BEDA: „De vorm van den doop,” zegt hij, „is gelijk gemaakt aan dien van de ark en van de wateren van den zondvloed.”

ALCUINUS. Deze heeft zeer veel wat betrekking heeft tot de getallen der dagen, die wij in Gen. 6 en 7 aangeteekend vinden, op den doop uitgelegd, wat hier minder afdoet, — wij nemen daarom bij voorkeur JOHANNES DAMASCENUS ter hand: „In den beginne zweefde de Geest Gods over de wateren; zoo getuigt dan de Schrift, dat aan het water reeds van ouds de kracht om te zuiveren is bijgelegd. Ten tijde van Noach heeft God de zonde der wereld door water uitgedelgd.” — „De eerste doop was de zondvloed, deze vond plaats om de zonde uit te wasschen. De tweede doop was die, welke door de zee en door de wolk geschiedde, want de wolk is een waarteeken van den Geest, gelijk de zee van het water. De derde doop was die, welke bij de wet was voorgeschreven, want al wie onrein was, wiesch zich met water en wiesch ook zijne kleederen en keerde zoo in het leger terug. De vierde doop is die van Johannes geweest, nadien hij hen, die zich doopen lieten, tot de bekeering bracht, dat zij in Christus zouden gelooven.”

Hij heeft hier nog iets, dat ik er gaarne bijvoeg: „Christus heeft Zich laten doopen, niet omdat Hij de reiniging van noode had, maar om mijne reinigmaking op Zich te nemen, maar om den kop der draken in de wateren te vertreden, om de zonde te overstelpen en den geheelen ouden Adam in het water te begraven.” ¹⁾ Op 1 Cor. 10: 1 zegt hij: „De Apostel wil het beeld naast de waarheid plaatsen; terwijl hij van het beeld spreekt, houdt hij er de zaak zelve en de woorden (der vervulde) waarheid bij, en zoo is dan dit waterbad (de zee en de wolk) de heilige doop; wat er onmiddelijk op volgt (het water uit den rotssteen en het manna) is het heilige avondmaal.”

---

1) De fide Orthodoxa. l. IV. c. 9.

In de 9de eeuw hebben wij:

PHOTIUS. Op 1 Cor. 10 zegt hij: „Het was de kracht van den geestelijken rotssteen, die het water der zee tot een rotsmuur maakte, die den hemel boven hen als een akker bouwde tot voeding en spijsing, en den rotssteen in waterbronnen veranderde. En wie was dan die geestelijke rotssteen? Immers Christus, die ook nu nog aan ons hetzelfde, ja nog meer doet.

Laat ons nu overgaan tot de 12de eeuw.

Hier hebben wij RUPERTUS. Zoo schrijft hij op Exod. 13: „Wie is hier de overste leidsman op den weg, zoo niet Hij, die ook voor ons de leidsman en de weg zelf is, Jesus Christus, de Zoon van God? Hij zelf toch is de vuurkolom, omdat Hij waarachtig God is; Hij zelf is evenzoo de wolkkolom, omdat Hij waarachtig mensch is. — — En waartoe is deze kolom ons voorgegaan? Is het niet om ons den weg aan te wijzen, dat wij ontkomen aan Pharao, den koning van Egypte, ik meen aan den duivel, die de overste dezer wereld is? Is het niet bovendien om ons door de Roode zee den weg te banen, dat is, de genade eens doops, welke rood is door zijn bloed?”

De fiksche pennetrekken van ANSELMUS LAUDUNENSIS, uit het begin dier eeuw, in zijne Glossa interlinearis, teekenen hetzelfde aan, wat ik u nu reeds van velen heb medegedeeld.

Nemen wij nu nog eenen uit de 13de eeuw.

THOMAS AQUINAS. Op 1 Cor. 10 schrijft hij hetzelfde wat wij van Sedulius en Damascenus vernamen: „Zij zijn gedoopt in de wolk en in de zee, dat is, door deze zichtbare teekenen zijn zij gereinigd geworden van hunne onwetendheid, of van hunne ondeugden, door het geloof, toen namelijk de Egyptenaren in het water ondergegaan waren. Zij zijn gedoopt, dat is, zij hebben het teeken des doops ontvangen. Want de doop bestaat uit water en geest. (Joh. 3.) De wolk nu is een waarteeken van den Geest, de zee van het water.”

Neef. Oom, het treft mij alles zeer, wat gij mij zoo onvermoeid mededeelt. Wij komen van lieverlede aan de tijden van de Reformatie. Uit alles wat ik verneem, zie ik, dat allen het in de hoofdzaak daarin eens zijn, dat door den zondvloed, met hetgeen daarbij voorviel, en door den doortocht door de Roode zee, met hetgeen daarbij aan Pharao en aan de kinderen Israëls gebeurde, de doop beduid wordt. Terwijl ik nu onwillekeurig aan den grooten LUTHER denk, herinner ik mij het koddig versje:

„Si Lyra non lyrasset
Lutherus non saltasset.”

Hetgeen een contubernaal eens dus vertaalde:

„Nooit had Lutherus 's Pausen vloer
Zoo doorgetrapt en stuk gesprongen,
Had hem niet Lyra's forsche lier
Ten dans verwekt en voorgezongen.”

DE LYRA leefde immers in de 13de eeuw? Vindt men dan bij hem dezelfde verklaring?

Oom. Zeker, Neef! Op 1 Cor. 10 teekent hij bij de woorden: „zij zijn gedoopt,” aan: „Zij zijn evenwel onder eene figuur gedoopt, want die doortocht door de zee en die bedekking met de wolk zijn figuren geweest van het sacrament des doops.” Bij 1 Petr. 3 schrijft hij ook aan de geschiedenis van den zondvloed eene geestelijke bedoeling toe.

Neef. Ik dank u zeer, Oom! mogen wij morgen tot de kerkhervormers en tot op onzen tijd overgaan?

Oom. Ik ben ook daarin gaarne tot uwen dienst, Neef! ik wilde alleen nog maar zeggen, dat ik niet zie dat Luther zoo bijzonder veel aan DE LYRA te danken heeft. Het ging met LUTHER van licht tot licht, al door de duisternis heen worstelende. Een groot geleerde, en wel een van God geleerde, werd hij eigenlijk in eene seconde.

Neef. Oom!

Oom. Ja, Neef, toen hij van wege zijne zonden in bangen doodsstrijd lag en Gods toorn in zich gevoelde, met den vloek der wet en de angsten der hel, en STAUPITZ, hem in dien toestand vindende, de woorden liet vernemen: „Ik geloof de vergeving van zonden.” — Slaap wel, Neef!

DERDE GESPREK.

Neef. Goeden morgen, Oom! Zal ik u niet te veel moeite aandoen, als ik om verdere mededeelingen bij u kom?

Oom. Toch niet, Neef, gij zult wel verlangen dat wij LUTHER en CALVIJN eens op ons stuk nazien, maar eilieve, geef mij eerst eens dien ERASMUS daar aan. Ziet gij, hij dacht er ook niet anders over; daar hebt gij zijne eigene woorden op 1 Cor. 10. „En al deze mijne reden strekt daartoe, dat wij ons niet zouden laten dunken dat het genoeg is, om de zaligheid te verwerven, dat wij door het doopsel aangenomen zijn in de gemeente Christi, en dat wij door Zijne weldadigheid van het geweld der zonden verlost zijnde, in vrijheid weder gesteld zijn, tenzij dat wij van nu voortaan ook vrij zijn van de besmettingen der schandelijke begeerten. Het doopsel is allen menschen gemeen, maar de belooning zal niet allen menschen gemeen zijn. Daarom wil ik niet, mijne Broeders, dat het u onbekend zij, hetgeen ons de Schriftuur verklaart, dat onze voorouders, als ze onder het beleid van Mozes, Pharao's tirannie ontvluchtten, allen gelijk van de wolk bedekt zijn geweest; dat ze alle te zamen door de zeebaren, aan tweeën gedeeld, droogvoets gegaan zijn, en dat meest alle gaven die ons door Christus verleend zijn, aan hen eenigszins te voren bewezen zijn geweest. — Zij

zijn op hunne wijze gedoopt geworden, ons doopsel daarmede beteekenende.”

En op 1 Petr. 3. „Wat nu hun de arke Noachs geweest is, datzelfde is ons het doopsel; — wat hun de zendtvloed ¹⁾ geweest is, dat is nu den goddeloozen de eeuwige verdoemenis, dengenen verkondigd die het Evangelie niet willen gehoorzamen.”

Neef. Dat is waarlijk al heel duidelijk wat ERASMUS zegt. Dat was toch een knappe man! Ik herinner mij dat ik voor jaren een mooi tractaat van hem las over den liefelijken kerkvrede, en daarbij dikwijls zuchtte en dacht, ach hadden wij dien!

Oom. Maar Neef! als nu ERASMUS, die toen ook wel zoo zal gezocht hebben, eens zijn wensch gekregen had, wat dan?

Neef. Ja, dan waren wij weder teruggekeerd in den schoot van Rome, of wij waren Roomsch gebleven.

Oom. Ziet gij, intusschen spreekt het voor uw gezond gevoel, dat gij om den vrede der kerk zucht. Maar immers is die gemakkelijk daar te stellen.

Neef. Op welke wijze, Oom?

Oom. Immers op die wijze, dat gijlieden aan die menschen toegeeft, die achttien eeuwen voor zich hebben, en ophoudt met het vernielen van hetgeen achttien eeuwen voor waar gehouden en als op de Schrift gegrond omhelsd hebben, en hetgeen ook geheiligd is in het bloed en in den dood onzer voorvaderen.

Neef. Daar zegt gij zoo iets, Oom! Oom, ik zie dat gij daar die mooie Walchsche uitgave van LUTHER hebt staan; welk deel zal ik u aanreiken?

Oom. Het negende, Neef. Zie, hier zegt LUTHER op 1 Petr. 3: 20: „Petrus wil ons met deze woorden in de

---

1) *Zendtvloed* schreef de vertaler van Erasmus' *Paraphrasis of Verklaringe op het N. T.*; het oude Hoogduitsch is *Sint-vluot*, ook *Sint-vluz*, *buitengewoon groote*, of *alles overheerende vloed*; diluvium universale; zoo: *Sint-gewaeye*, *grosses Wasser*.

Schrift inleiden, opdat wij daarin studeeren; daarom geeft hij ons daaruit eene gelijkenis van de ark van Noach, en hij zegt wat dit beeld beteekent. Het is immers zeer aantrekkelijk, dat men met zulke beelden in gelijkenissen leert. Zoo als ook de heilige Paulus doet, onder anderen, in hetgeen hij van de twee zonen van Abraham en zijne twee vrouwen zegt, Gal. 4: 22. En Christus zelf, Joh. 3: 14, van de slang die Mozes heeft opgericht in de woestijn. Dergelijke gelijkenissen kan men het best begrijpen en zij zijn ook zeer boeiend; daarom voert ook de heilige Petrus dit hier aan, opdat men door een lichamelijk beeld een kort en klaar begrip van het geloof krijgje. Wat hij ons nu te kennen wil geven is dit: Zoo als het daar toeging, toen Noach de ark maakte, zoo gaat het ook nu nog toe. Zoo als daar Noach, hij zelf met zijne zeven in de ark, die midden in het water dreef, behouden geworden is, zoo moet gijlieden ook in den doop behouden worden. Daar heeft het water alles wat leefde, menschen en beesten, verdrongen; zoo verdrinkt ook de doop alles wat vleeschelijk en van de oude natuur is en maakt geestelijke menschen. Wij nu drijven met de ark, die beduidt Christus den Heere of de Christelijke kerk of het Evangelie, hetwelk Christus predikt, of het lichaam van Christus, in hetwelk wij als opgesloten zijn door het geloof, en behouden worden, even als Noach in de ark. Zoo ziet gij dan, hoe dit beeld als in een kort begrip in zich vervat, wat het geloof en wat het kruis is, wat het leven is en wat de dood. Overal nu waar zich zulke menschen bevinden, die zich aan Christus vasthouden, daar is waarlijk de Christelijke Kerk en daar wordt alles verdrongen wat van den ouden Adam en dus zondig is.”

Geef mij nu eens het derde deel aan, Neef! Zie blz. 217, hier zegt LUTHER: „Laat ons nu ook zien wat er achter deze geschiedenis verborgen ligt. De heilige Petrus (1^e Brief, Hoofdst. 3: 21.) heeft haar zoo verklaard, dat door dezelve de doop beduid is geworden; want deze is een geestelijke zondvloed, zoo als

gene een uitwendige was. En zoo als Noach in de ark, hij met zijne zeven, behouden werd, zoo worden wij zalig in den doop. En waarlijk, door den doop worden veel meer menschen verdronken dan door dien zondvloed, want de doop is over de geheele wereld uitgebreid en houdt nog dagelijks aan. Gelijk nu toenmaals alle menschen verdronken zijn, behalve die acht, die in het water behouden zijn, zoo wordt ook in den doop verdronken alles wat vleeschelijk is. Want op zoodanige wijze worden wij gedoopt, dat wij der wereld en wat vleesch en bloed is, sterven, gelijk Paulus zegt: (Rom. 6: 3, 4.) „Die in Christus gedoopt zijn, die zijn in Zijnen doop gedoopt, enz.” Hetwelk toch hetzelfde te kennen geeft als of ik zeide, als men een kind in het doopwater doet: „ik verdrink en dood aan u alles wat vleesch en bloed is,” zoo dat het kind, als men het uit het water weder opneemt, zonder zonde en onheil is. Zoo moet dan in den doop alles wat wereldsch en vleeschelijk is ten ondergaan, opdat de geest alleen leve. Zoo is de doop een blijvende zondvloed, die niet ophoudt tot 's werelds einde.” Ik verzoek u wel in aanmerking te nemen, dat LUTHER dit in de laatste tien jaren van zijn leven zoo geleerd heeft. Nog zegt hij hier in het tiende deel op blz. 2596: „Op dezen doop is vóór eeuwen reeds heengewezen in den zondvloed van Noach.”

Laat ons eens hooren wat zijn vriend MELANCHTON op 1 Cor. 10 zegt. Zie hier diens woorden: „De Apostel geeft het ons te verstaan dat allen gedoopt zijn, dat wil zeggen, dat hunne aanneming zoo is geschied, dat zij er uitwendige getuigenissen van gehad hebben, naardien de volk het volk bedekte en de wateren op eenen hoop stonden in de zee. Deze wonderen waren voor hen zichtbare heilige waarteeiken (sacramenten), betuigende dat dit volk in genade aangenomen werd. En Paulus zegt dat het een en ander den doop beduidt.”

Gaarne voeg ik hier nog MELANCHTHON'S woorden op 1 Cor. 10: 2 bij: „De Apostel bevestigt het hier, dat de Zoon van God bij dat volk geweest is en aan hetzelfde niet slechts het water

gegeven heeft, dat voor de lichamen uit den rotssteen vloeide, maar ook het geestelijke voor het gemoed, dat is, den Heiligen Geest; want hij zegt het uitdrukkelijk, dat de rotssteen die met hen ging Christus geweest is. Wij hebben dit getuigenis in gedachtenis te houden, opdat wij weten dat de Zoon van God altijd bij Zijne Gemeente tegenwoordig geweest is, tegenwoordig is en tegenwoordig wezen zal."

Ik voeg hier nog van LUTHER uit zijn derde deel, blz. 1357, het volgende bij: „Paulus voert dit als een voorbeeld aan, als of hij zeggen wilde: Onze Vaders zijn in de zee gedoopt, (even als wij gedoopt zijn) — en uit deel I. blz. 157: „Wat is ons gansche leven anders dan een doortocht door de Roode zee."

Neef. Ik ben nu verlangend, Oom! iets van CALVIJN te hooren.

Oom. CALVIJN, die groote man, dien de Paus een boos mensch noemt, en die daarom een groot man blijven zal, zegt op 1 Petr. 3: 20, 21: „De Apostel gaat de twijfelmoedigheid tegen, welke de geloovigen van dien tijd wel heeft kunnen benauwen. Zij zagen het voor oogen, dat bijna de geheele wereld door de ongeloovigen bezet was, dat die van alles het bestuur in handen hadden en dat bij de zoodanigen het leven stond. De bestrijding deswege was wel berekend om al het vertrouwen dengenen te ontnemen, die als onder den dood besloten lagen. De zoodanigen dan leert Petrus, dat de toestand der vaderen geen andere geweest is, — en dat evenwel, toen de menigte der goddeloozen de geheele wereld bedekte, hun leven in Gods kracht is behouden gebleven. Op deze wijze troost hij de vroomen, opdat zij niet van wege hun klein getal den moed laten varen. Daartoe kipt hij nu uit de geheele oudheid een boven alles uitstekend voorbeeld uit, dat namelijk van den zondvloed, toen de geheele wereld verdronken werd, want juist toen het geheele menschelijk geslacht onderging, ontkwam alleen het huisgezin van Noach het verderf. — Hij geeft ook te verstaan op wat wijze dit geschied is, zeggende, dat het een beeld van den doop is geweest.

„Zoo is dan de ondubbelzinnige meening deze, dat Noach behouden door het water, een zeker beeld van den doop gehad heeft. En de Apostel voert dit aan, opdat de overeenkomst tusschen hem en ons zoo veel te beter blijke. Wij hebben reeds gezegd dat dit vers daarop ziet, dat wij ons niet door slechte voorbeelden van de vreeze Gods en van den rechten weg der zaligheid laten afbrengen, noch ons met de wereld vermengen. Dit blijkt in den doop klaar genoeg, waar wij met Christus mede begraven worden, opdat wij, gestorven aan de wereld en aan het vleesch, Gode leven. Met dien verstande zegt hij, dat onze doop een tegenbeeld van den doop van Noach is.

„De Apostel wil (met het woord tegenbeeld) te kennen geven, dat hier eene wederkeerige overeenkomst bestaat, eene correspondentie (zoo als men pleegt te zeggen). Zoo als dan Noach het leven verkregen heeft door den dood, toen hij in de ark niet anders dan als in een graf besloten was, en, terwijl de geheele wereld omkwam, met zijn klein gezin behouden is geworden. Zoo is tegenwoordig nog de dooding, welke in den doop afgebeeld wordt, voor ons de ingang in het leven, en er is geene zaligheid te verwachten, tenzij er eene scheiding gemaakt is tusschen ons en de wereld.”

Op 1 Cor. 10 : 1 zegt CALVIJN : „Het oogmerk van den Apostel is dit om aan te toonen dat de Israëlieten niet minder dan wij Gods volk geweest zijn; opdat wij het weten, dat wij niet ongestraft de hand Gods, welke hen zoo streng bezocht heeft, ontgaan zullen. Want dit is het wat hij in korte woorden zeggen wil: heeft God hen niet gespaard, zoo zal Hij ook ons niet sparen, want het geval staat hier gelijk. Deze gelijkheid bewijst hij daarmede, dat zij voorzien waren met dezelfde eereteekenen der goddelijke genade. Immers zijn de sacramenten de merkteekenen waaraan de gemeente Gods onderkend wordt. — — De Apostel handelt eerst van den doop, en leert dat en de wolk, welke de Israëlieten in de woestijn tegen de hitte der zon beschermde en hun den weg

aanwees, en de doortocht door de zee voor hen hetzelfde als de doop geweest is; terwijl hij verder zegt dat zij in het manna en in het water dat uit den rotssteen vloeide, het sacrament gehad hebben, dat aan het heilige avondmaal gelijk staat.

„Dezelfde weldaden, welke wij heden genieten, zijn hun te beurt gevallen. Gods kerk was onder hen, even als tegenwoordig onder ons; zij hadden dezelfde sacramenten, welke hun tot getuigenissen strekken konden van de genade Gods, maar toen zij van Zijne goedgunstigheden misbruik maakten, zijn zij het oordeel Gods niet ontgaan. Zoo heeft dan Paulus met recht iets hoogers in deze wonderheden gezien, dan een uitwendig en vleeschelijk belang; want alhoewel God aan Zijn volk wilde laten toekomen, wat voor het tegenwoordige leven diende, zoo was dit toch de hoofdzaak, dat Hij zich zelven onder hen bewees en daarstelde als God; waarin de eeuwige zaligheid opgesloten ligt. — — Al wie dit goed overweegt, zal in de woorden van Paulus niet iets vinden, dat niet op de zaak zou passen, neen, maar veel meer, zoowel in het geestelijke wezen als in de zichtbare figuur, de volmaaktste overéenkoms bemerken tusschen den doop dier joden en den onzen.”—

Hierbij een paar woorden van PETRUS MARTYR, ¹⁾ Neef! „De Apostel noemt de joden der oudheid onze vaders; niet dat zij dit naar den bloede waren, maar omdat wij van hetzelfde geloof zijn. En naardien wij van Christus twee sacramenten hebben ontvangen, zoo toont hij, dat die twee (te weten doop en avondmaal) oudtijds bij de Hebreëen in wezen bestaan hebben. — Deze plaats dient om het gevoelen der Scholastieken te wederleggen, dat de sacramenten van de oude bedeeing de genade zouden afgeschaduwd hebben, — onze sacramenten daarentegen ons de genade zouden toebrengen. Want de Apostel Paulus betuigt te dezer plaatse, dat het

---

1) Gest. 1562 te Zurich.

wezen van het sacrament aan het oude volk niet minder dan aan ons medegedeeld is geworden.”

Verder van den Bernschen Hoogleeraar BENEDICTUS AR-
TINUS: 1) „De zondvloed is eene figuur van den doop, in
zooverre dezelve Noach met de zijnen behouden heeft.” En:
„De Israëlieten zijn volgens den Apostel gedoopt onder de
wolk en in de zee, want de wolk heeft allen gelijkelijk over-
schaduwd en de zee allen besprengd. De ingang in de zee
was toch als eene indompeling, de uitgang als een opkomen
uit het water. Hetgeen voortreffelijk op onzen doop past. Van
weêrszijde wordt de dooding en de levendmaking afgescha-
duwd.”

Nu nog iets van THEODORUS BEZA: 2) „Deze bevrijding
van den zondvloed en de doop (in de wolk en in de zee)
stellen de heiligmaking der gemeente voor en hare opkomst
uit de diepe wateren der zonde en des doods.” Wij besluiten
deze opgave van de gevoelens der kerkhervormers met de
woorden van FLACCIUS 3) op 1 Cor. 10: 3. „Hetzelfde
water heeft aan sommigen een vrij en veilig ontkomen aan
de vijanden, midden door de diepte heen, verschaft; anderen
daarentegen heeft het overstelpt en verdronken. Zoo was het
bij Noach, zoo bij Pharaó, zoodat in beide voorvallen het
beeld volkomen beantwoordt aan het tegenbeeld.”

Ik behoef u niet te zeggen dat de geleerde kantteekenaars
van onzen Staten-bijbel hetzelfde voetspoor drukken. Zoo
zeggen zij op het woord „tegenbeeld.” (1 Petr. 3: 21.)
„De doop wordt alzoo genaamd, omdat hij een sacrament is
van onze behoudenis uit het gemeen verderf der wereldsche
mensen, gelijk de ark was een middel van de lichamelijke
behoudenis van Noach en de zijnen uit het verderf der eerste
wereld.” En op het woord „wolk”: (1 Cor. 10: 2.) „Namelijk
die zich zette tusschen het leger der Egyptenaren en der

---

1) Gest. 1574.

2) Geb. 1519, gest. 1605.

3) Geb. 1520, gest. 1575.

Israëlieten, en die de Israëlieten bedauwde en beschermde wanneer zij door de Roode zee trokken. Hetwelk Paulus hier betuigt een tegenbeeld geweest te zijn van onzen doop, gelijk Petrus spreekt van de verlossing van Noach in de ark, uit het midden van den zondvloed." (1 Petr. 3: 21.) En op het woord „dezelve": (vs. 3.) „Namelijk in de teekenen, of, die eene zelve zaak beteekenden, en dat niet alleen met elkander, maar ook met ons, hetwelk daaruit blijkt dat Paulus den naam van doop gebruikt." De kantteekenaars verstonden dus ook dat die doop in de wolk en in de zee onzen doop beduid heeft, gelijk zij van het „manna" zeggen, dat het den Israëlieten niet alleen diende tot een lichamelijk voedsel, maar ook om te zijn tot een extraordinaris teeken van Christi vleesch en derhalve eene geestelijke be-
duiding op Christus had. Maar gij kunt dit immers zelf daar verder nazien.

Neef. Oom, wat zegt HUIG DE GROOT er van?

Oom. Hij zegt dat de Apostel, 1 Cor. 10, aantoon, „dat hetgeen hij daar leert, afgeschaduwd is door hetgeen het oude Hebreuwsche volk is overkomen, en dat de wijste joden daarin overeenstemden dat dit een beeld van de dagen van den Messias is geweest." Dat „de Corinthiers de boeken van het Oude Testament wel lazen, maar niet alles onthielden, ook niet den meer verborgen zin van alles begrepen." Dus ligt er ook volgens HUIG DE GROOT een verborgen zin in de geschiedenis van den doortocht door de Roode zee. En welke zin dan? Hoor hem verder: „Zij zijn gedoopt, dat is, zooveel als gedoopt. De Apostel bedient zich van dit woord, om des te beter de afschaduwing van hetgeen wij hebben aan te wijzen. Want het wezen des doops bestaat in deze beide stukken: in de bevrijding van den Goddelijken toorn en in de bevrijding van de wereld. Vervolgens in hetgeen gezien wordt, en iets hetgeen daaraan gelijk staat. De wolk hing hun boven het hoofd; zoo ook het water dengenen, die gedoopt worden. De zee omgaf hunne flanken; zoo ook

het water degenen, die gedoopt worden. In Mozes gedoopt worden is aan Mozes gelooven, en in dat vertrouwen onder de wolk den weg ingaan en vervolgens door de zee heen, terwijl Mozes zelf voorgaat op zoodanige wijze als Christus ons is voorgedaan."

Zoo zegt dan ook GROTIUS van het manna: „Het manna van den hemel gegeven beduidt Christus, ons van den hemel gegeven tot zielevoedsel."

Op 1 Petr. 3: 21 zegt hij verder: „Het woord tegenbeeld wordt zoowel aan de figuur gegeven, (b. v. Hebr. 9: 14.) als aan de zaak die door de figuur beduid wordt. En wanneer de Apostelen den doop noemen, zoo verbinden zij doorgaans daarmede de leer des doops. (Zie Hebr. 6: 2, Rom. 6: 3, 4, Eph. 5: 5, Gal. 3: 27, Col. 2: 12.)" Eindelijk: „(Zelfs) PHILO (de jood) zegt in zijn leven van Mozes, dat het heil, hetwelk Noach verkregen heeft, een zeker beeld is geweest van de wedergeboorte."

Hoor nu nog een inderdaad groot geleerde uit de 17de eeuw. Ik meen THOMAS GATAKERUS:

„De Apostel wijst (1 Cor. 10) hunne sacramenten aan ons, en wederom de onze aan hen toe. Wij hebben den doop, dien, zegt hij, hebben ook zij gehad. Want dat wij nu daar laten dat de besnijdenis bij hen dezelfde plaats bekleedt, welke bij ons de doop heeft, — zij zijn gedoopt in de wolk en in de zee. Zoo hebben wij het heilige nachtmaal, bij hetwelk wij met geestelijk brood en met geestelijken drank gevoed en gedrenkt worden; ook zij hadden, zegt hij, in hetgeen zij aten eene geestelijke spijs, in hetgeen zij dronken eenen geestelijken drank, te weten, het manna, hun van den hemel toegezonden, en het water dat voortvloeide uit den rotssteen. Deze woorden van den Apostel roepen het ons duidelijk genoeg toe, dat bij dat volk hetzelfde gebruik, dat wij van onzen doop hebben, heeft plaats gehad. De kracht van zijne redeneering zouden wij niet weinig verminderen, zoo wij niet aan beide (hunnen en onzen doop) dezelfde

kracht en werking toeschreven; den doortocht door de Roode zee noemt hij een doop, zegt ORIGENES in Exod. Orat. 5."

Ook was het bij die ouden in gebruik, om aan de sacramenten toe te schrijven en van hen te zeggen, wat inderdaad aan geen uitwendig teeken of plechtigheid toekomt, maar tegelijk aan eene geestelijke of hemelsche zaak, welke door zoodanig teeken beteekend wordt; gelijk ook de Apostelen zelve van den doop zeer dikwijls datgene zeggen, wat niet van de uitwendige plechtigheid, of van eene lichamelijke wassching, maar van eene inwendige handeling (daad, voor-gang) of van de geestelijke wedergeboorte te verstaan is; van dien aard is wat Paulus zegt: Rom. 6: 3, 4, Gal. 3: 27, 28, Col. 2: 11, 12, Tit. 3: 5 en hetgeen Petrus zegt 1 Petr. 3: 21. Bij gevolg, wanneer zij zeggen, dat dit of dat eene figuur is geweest van den christelijken doop, zoo kan dat zoo verstaan worden, dat (om zoo te spreken) de inwendige doop, of de werking van den Heiligen Geest, welke door de plechtigheid van het besprengen afgebeeld wordt, daardoor wordt gezegd beduid en voorgesteld te worden."

„Het waren van weërszijde typen van eene en dezelfde waarheid; maar onderling onder zich antitypen (tegenbeelden); op welke wijze Petrus van de wateren van Noachs zondvloed spreekt, (1 Petr. 3: 21.) aan het teeken toekennende wat aan de beteekende zaak eigen is. — Van hoedanigen doop is dat water, door hetwelk zij, die in de ark gegaan zijn, behouden werden, een beeld geweest? Is het een beeld geweest van eenen uitwendigen doop? Geenszins. Het zijn beelden geweest van dezelfde rangschikking: de uitwendige doop en de wateren van den zondvloed van den inwendigen doop, die door de werking van den Heiligen Geest gewrocht wordt, beide zijn beelden en afschaduwingen."

„God heeft met de wolk eenen overvloedigen regen tot

verkwikking Zijns volks laten nederdalen. Hierop schijnt te doelen wat wij lezen: Psalm 68: 7, 8, 9." ¹⁾

COCCEJUS, (1665) zegt op 1 Cor. 10: 2: „En dat de Corinthiërs gedoopt waren, daarin hadden zij bij de Israëlieten niets voor. Want aan hen was hetzelfde door de wolk en de zee beteekend, wat ook ons door den doop beteekend wordt, namelijk dat onze dood ons zaligheid en eene aflegging van de zonde is. Vergelijkt hierbij 1 Petr. 3: 21. Hij leert dat de Israëlieten van Mozes af en tot het beeld van Christus zijn heengeleid geworden.”

En op 1 Petr. 3: 21: „Wanneer deze gebeurtenis vergeleken wordt met de belofte, zoo is de overeenkomst van het geheimenis van onze verlossing, met de behoudenis van Noach door het water, gemakkelijk te zien.”

Hetzij gij nu verder den Utrechtschen VOETIUS of den Groninger SAMUEL MARESIUS (Collegium Theologicum blz. 525.) opslaan wilt, of wien dan ook uit dien tijd; of uit de 18de eeuw HERMAN WITSIUS, of elken anderen, gij zult bij allen vinden dat zij den doop in de wolk en in de zee en de voeding met het manna en het water uit den rotssteen gelijkvormig maken met onzen doop en met het avondmaal, en dat zij 1 Petr. 3 vs. 21 uit éénen mond op dezelfde wijze uitleggen, dat daardoor namelijk onze doop beduid is.

Hier hebt gij een Volksboek: (de zesde druk) „’t Lof onses Heeren,” van RUDOLPHUS PETRI, die in 1625 te Amsterdam stond. „Noach ging zelf in de ark en werd behouden alles wat met hem in de ark was. De Heere Christus verlost Zijne kerk, is de Behouder en Zaligmaker daarvan en is zelf daarin gegaan — ontvangende de sacramenten der besnijdenis en des doops, gebruikende des Pascha en des avondmaals — hem zelven onderwerpende al de ellende en zwarigheden, die wij verdiend hadden door de zonde, tot den dood en de angsten der helle toe.

1) Thom. Gataker, Advers. Miscell. Lond. 1659, ad voc. *τύπος*.

„Laat ons dezen onzen Noach bidden, dat Hij ons met eene eeuwige behoudinge naar de ziel beware; hier het schip Zijner kerk, (hetwelk door zoo vele stormen en tempeesten bestreden wordt) genadiglijk het hoofd ophoude, en die arke Zijner kerk, ons Zijne geloovigen daarin, aan de gewenschte haven des eeuwigen levens uitzette, daar wij dan gedurig Zijnen lof verbreiden zullen, even als Noach, uit de ark, den Heere een offer des zoeten reuks geofferd heeft.” (blz. 17, 18.)

En blz. 64. „De Apostel Paulus verklaart 1 Cor. 10: 2, dat de wolk een voorbeeld is geweest van onzen christelijken doop; mede dat de Roode zee een voorbeeld daarvan was, zoodat dan door de Roode zee de genade des Heeren Christi, mede even als door de wolk is afgebeeld.” — —

„In de Roode zee verdronk Pharao met zijne paarden, wagens en ruiters. De Heere Christus heeft Zijne en alle onze vijanden overwonnen en de vergeving, (die daar is) als een dood onzer zonden verworven. Micha 7: 19: Ja, gij zult alle hare zonden in de diepte der zee werpen.”

Wilt gij nog een voornaam geleerde uit die eeuw, die 1 Petr. 3: 21 uitvoerig behandelt, zoo kunt gij bij gelegenheid eens nazien wat HEIDEGGER in zijne *Historia Sacra Patriarcharum*, ¹⁾ *Excercit. XVIII* en wat J. A. DANZIUS, die 1 Cor. 10 vs. 2 en 3 afzonderlijk heeft behandeld in *Meuschen, Novum Test. ex Talmude et Ant. Hebr. Illustrat.* p. 287 sqq. ²⁾ daarover schrijven.

Maar bewijzen aan te voeren dat de Gereformeerden en Lutherschen uit de 17de en 18de eeuw hiermede alle eenstemmig zijn, is zooveel als het water uit de zee te willen schep-
pen; men was daaromtrent zoo eenstemmig, dat wij in de meer uitvoerige catechisatieboeken, b. v. in *Het kort Begrip* van P. NAHUIJS en in de *Kern der Christelijke leer* van AEGIDIUS FRANCKEN, waarvan in 1744 de negende druk verscheen, de volgende vragen en antwoorden vinden.

1) Amst. 1688.

2) Lips. 1736.

„*Vr.* Hoe worden de bondszegelen van het Oude Testament verdeeld?

Antw. In buitengewone en gewone bondszegelen.

Vr. Welke waren de buitengewone bondszegelen?

Antw. Daartoe brengen de Godgeleerden de behoudenis van Noach in de ark, Israëls verblijf onder de vuur- en wolkkolom; Israëls doorgang door de Roode zee; het eten van het manna in de woestijn en het drinken van het water uit den rotssteen. 1 Cor. 10: 1—4.”

Bepalen wij ons tot vijf Godgeleerden, wier boeken, alle uitgekomen in het begin der 18de eeuw, nog bij hen, die de kern der gemeenten uitmaken, meer of min in eere gehouden worden.

HERO SIBERSMA, Predikant te Amsterdam, in zijne Verkl. van den Heidelb. Catechismus, blz. 385, 3de druk:

„*Antw.* Petrus leert ons dat zelfs de zondvloed een teeken geweest is, in gelijkvormigheid van onzen doop.

Vr. Hoe zoudt gij dat te huis brengen?

Antw. Alzoo, dat gelijk de wateren alle vleesch doodden, en echter de ark verhieven en behielden en allen die daarin waren, dat ook alzoo de dood Christi, welke het vleesch doodt, echter Christus behoudt, als door lijden volmaakt zijnde, en allen, die in Hem als de ware ark gevonden worden. Want wij allen zijn in Zijnen dood gedoopt geworden, en daarom gelooven wij dat wij met Hem leven zullen. Rom. 6: 3, 8.

Vr. Was er ook eene beduidenis in, dat de vaderen in de wolk waren en door de zee doorgestaan zijn?

Antw. — — De oudvaderen hebben het altoos gelijk den zondvloed met den doop vergeleken.”

H. GROENEWEGEN, Predikant te Enkhuizen, op de 67ste vraag van den Heidelb. Catechismus:

„Petrus verklaart zichzelve, dat hij door het tegenbeeld van den zondvloed niet verstaat den uitwendigen doop met water, maar de beteekende zaak zelve, namelijk, de opstan-

ding van Christus, welke het fundament is van een goed geweten tot God. — 1 Petr. 3: 21 wordt de doop een tegenbeeld, dat is een beeld in plaats van den zondvloed, genaamd.

Vr. Heeft het voorbeeld van den zondvloed ook overeenkomst met de dooding van den ouden mensch en de opstanding van den nieuwen?

Antw. Ja, 1 Petr. 3: 21, want hier had ook eene dooding door het water plaats, en dat wel van alle vleesch, dat zijnen weg verdorven had, — waardoor de dooding van den ouden mensch en de verdorvenheid van alle vleesch werd afgebeeld. En dat de ark op het water dreef en Noach met de zijnen daarin behouden werd, is voor ons een beeld van de opstanding en de behoudenis van den nieuwen mensch, ja van de geheele kerk.

Vr. Houdt Petrus ons deze opstanding (van den nieuwen mensch in Christus door den doop) niet met nadruk voor in het voorbeeld van den zondvloed en van den doop?

Antw. Ja, 1 Petr. 3: 21."

FRANCISCUS BURMANNUS, Hoogleeraar te Utrecht, in zijn werk: „De Wet en het Getuigenis,” op Gen. 9:

„De Apostel leert ons dat de wateren van den zondvloed en de doop dezelfde beelden zijn, die over en weder eene en dezelfde zaak afbeelden, waarop zij beide heenduiden, zoodat, wat voor dingen de doop beduidt, de wateren van den zondvloed even dezelfde dingen beduiden.

„Wat de vergelijking van de wateren van den zondvloed met onzen doop betreft, zoo bestaat de overeenkomst daarin, dat zij over en weder op dezelfde genade heenduiden, want even als het water des doops ons de geestelijke behoudenis en reinigmaking door het bloedvergieten en den dood Christi en door Zijnen Geest afbeeldt, evenzoo waren ook de wateren van den zondvloed een beeld van dezelfde behoudenis en reinigmaking. Even als dezelfde wateren de (booze) wereld verdronken, maar de ark in veiligheid brachten, zoo wordt ook in het water des doops door de kracht des Heiligen Geestes

onze oude mensch gedood, maar de nieuwe mensch levend gemaakt. En even als de wateren van den plasregen op de ark vielen, maar de ark evenwel aan dezelve als het ware door den dood heen ten leven ontging, evenzoo worden wij in den doop gedoopt en staan op tot de gemeenschap des doods en der opstanding Christi. De wateren des zondvloeds hebben de ark opgeheven, gedragen en met allen, die er in waren behouden, niet alleen tot eene lichamelijke, neen, maar voornamelijk tot eene geestelijke behoudenis door de gerechtigheid des geloofs, zoo behoudt ons ook Christus in den doop, als in een tegenbeeld van de arke (van het vorige) welke doop een verbond van een goed geweten is, waardoor wij van God het eeuwige leven afvragen mogen. De doop heeft (even zoo min als de wateren van den zondvloed) uit zich zelven kracht tot behoudenis; kracht heeft hij mitsgaders de verzegeling uit de belofte Gods, gegrond op den dood en de opstanding van Christus, uit kracht waarvan Christus ons behoudt en door dewelke wij hebben de vraag van een goed geweten, om van God het eeuwige leven te vragen."

En op Exod. 14: „Mozes was een voorbeeld van Christus onzen Verlosser. Pharao en de Egyptenaren beduiden de macht van den satan en van de zonde, onder dewelke wij dienstbaar waren. De wateren van de Roode zee waren een tegenbeeld van het doopwater, door hetwelk de Heere Zijn volk laat doorgaan, en hen zoo uit het geestelijke Egypte verlost. In dat water worden onze geestelijke vijanden, de zonde met den ouden mensch gedood; wij daarentegen worden uit hetzelfde behouden en levend gemaakt, zoo dat evenals de Israëlieten door den afgrond van de zee heen, als het ware midden door den dood heen, in het leven kwamen, zoo worden wij in den dood Christi gedoopt, en met Hem in den dood begraven, en als het ware met het water bedekt, waaruit wij weder opstaan, om Zijn leven deelachtig te zijn. (Rom. 6: 3, 4.) Welken doortocht wij ook door het geloof doen, als door welk geloof wij de vrucht van den heiligen doop ontvangen."

Omtrent denzelfden tijd waarop dit werk van BURMAN uitgegeven en niet alleen in ons land maar ook in Hessen met blijdschap ontvangen werd, kwam in de Keurpaltz een werk uit, dat zich ras ongemeen verbreidde en nog in waarde gehouden wordt en hetwelk men eenigermate voor eene kopij van dat van BURMAN zoude houden; ik meen het werk getiteld: „Moses en Christus” van J. BIERMAN, Hoogleeraar te Herborn.

„Noach,” schrijft hij, „bewaarde de zijnen voor de wateren door middel van de ark, Christus door middel van den doop, in welken wij, even als de ark, uit de wateren van Gods toorn als het ware naar boven komen.”

En: „Moses heeft de Israëlieten uit Egypte geleid, en door de Roode zee, in welke Pharao met zijn heirleger verdronk, behouden heen gebracht. Christus heeft Zijn volk van den duivel, de wereld, de zonde, den vloek en den dood verlost, en de overwinning over dezelve behaald door Zijn bloed, waardoor de zonden der geloovigen vergeven en in de diepte der zee geworpen zijn.” Micha 7: 15, 19.

Van SALOMON VAN TIL, Hoogleeraar te Leiden, kwam te gelijker tijd een boek uit, getiteld: „Eerste werelds open ondergang.” Neef, wilt gij mij wel eens voorlezen, wat hij op blz. 375—377 schrijft?

Neef. — — „Ik moet mij wat nader over zekere aanmerking van Petrus uitlaten, die in den zondvloed een gelijk beduidend beeld met den doop, en vervolgens daarin een zinnebeeld van de bedeeïng der Goddelijke genade erkent, zeggende 1 Petr. 3: 10—21, dat Christus in den Geest, enz. Volgens dien grond van Petrus zijn de doop, en het behoud in de ark twee tegenbeelden (dat is zinnebeelden van gelijke beduidenis), die beide op de geestelijke behoudenis van de zielen der boetvaardige zondaren in Christus het oog hebben. In beide geschiedt de behoudenis door tuschenkomst van het water, om te toonen, dat het middel, of liever de Middelaar der behoudenis (volgens beider vooraf-

schaduw) in 't water, daarin andere verdrinken, komen moest, en nochtans daaruit weder voortkomen zonder letsel van Zijne behoudenis-macht, zijnde Christus' opstanding uit de dooden, door de opstanding en uitgang des gedompelden uitgebeeld, en tevens ook de gemeenschap der doopelingen met hunnen Middelaar in Zijn lijden en opstanding daarbij vertoond. Hieruit volgt, dat men in de historie des zondvloeds een even gelijk teeken als in den doop heeft, waarin men van deze geestelijke behoudenis eens zondaars door Christus wordt onderwezen, en wel bijzonder, dat men die in de gemeenschap des doods en der opstanding van Christus te wachten had. Dus zijn de wateren des afgronds van beneden en der sluizen des hemels van boven eene prent van de verdervende middelen, die Gods toorn als een vloek op onbekeerde zondaren zal storten, als Hij hen zal oordeelen en straffen. De ark, die hare ingeslotenen bevrijdt en zelf ondertusschen in die wateren dobbert, met eene uitkomst van bevrijding voor schipbreuk in hare rust, verbeeldt mij den Middelaar des Verbonds, die de erfenamen van Gods genade door het geloof in Zijne gemeenschap ontvangt, en met zelf den vloek en toorn Gods te dragen, en zoo te zinken in die wateren, totdat Hij te ruste kwam door Zijne opstanding uit de dooden, alle de Zijnen van dat oordeel behoudt. Waarop een vrije uitgang volgt in 't leven; hetgeen mij vertoont de zaligheid der menschen uit kracht van hunne gemeenschap met dien behouder, die men door het geloof in Hem verkrijgen zoude. Vraagt men op wat grond zulk eene toepassing steunt? zoo antwoord ik, dat zulks steunt op de Godspreek zelve, Gen. 6: 18, 19: „Met u zal Ik Mijn verbond bevestigen en gij zult in de arke gaan — — om met u” (al wat mede ingaat) „in het leven te behouden,” alwaar het verbond Gods is het Genadeverbond, 't geen aan Noach de zaligmakende vriendschap Gods belooft en deszelfs bevestiging is eene oprichting van een teeken, 't geen daarop beschreven wordt.

Zoo was dan Noach's ingang in de ark tot zijn behoud, met al wat met hem inging, niet alleen eene kleine proef van Gods gunst, maar ook een verbondsteeken 't geen hem tot een vraagstuk van eene goede conscientie bij God verstrekken kon, om op dat onderpand de weêr-eisch van de beloften des Genadeverbonds bij God vrijelijk te mogen uitbrengen. Zoo moest dan dit teeken als een sprekend zinnebeeld en zegel der belofte worden aangezien, waarin de orde van eens zondaars behoudenis onder bekwame beelden was uitgebeeld, die met de verklaring van Gods weg in het eerste woord der genade vergeleken, den inhoud des verbonds levendig genoeg vertoonden, gelijk wij uit de verklaring der zinnebeelden, even aangewezen, kunnen afnemen."

Oom. Lees nu, zoo ik u verzoeken mag, nog ten laatste iets op blz. 307 en 308 van dit volksboek; het is van denzelfden tijd en van JOHANNES VAN STAVEREN, Predikant te Amsterdam.

Neef. „Zeker, hij moet vrij blind zijn, die hier in dien zonderlingen optocht van Israël, na, in en door de Roode zee, onder Mozes geleide, en in de bescherming van hen, door tegenwoordigheid van den Engel des Verbonds, tegen, en met de uitroeijing van den Egyptenaar, en zoo dan in de volkomene verlossing van Israël en hun geloof in den Heere en aan Mozes Zijnen knecht, geen voorbeeld vinden konde van den op- en doortocht van den waren Mozes, de Christus als Borg en Middelaar, die zelf ook de Roode zee en de vervolging zijner vijanden, ja de oordeelen Gods in dezelve, heeft moeten ondergaan, maar die daaruit verlost en gered is en Zijn gansche Israël, met uitroeijing van den helschen Pharao en alle zijne en onze geestelijke vijanden, verlost en vrijgemaakt en dus dezelve gebracht heeft op den rechten weg naar 't hemelsche Kanaän; waarom ook die allen verschuldigd zijn die groote hand Gods en verlossing, niet alleen met opmerking te zien, maar ook den Heere te vreezen en te gelooven in den Heere en aan, ja, in den Chris-

tus, als den waren Mozes, den knecht en den Zoon des levenden Gods." — — —

„Werd Israël door die wolk, wanneer ze in de zee ingingen, onderscheiden en afgezonderd van de Egyptenaars, voor wie de wolk tot duisternis was, terwijl zij Israël licht bracht: alzoo wordt men in den doop waarlijk onderscheiden en afgezonderd van de wereld en van onzen ouden mensch zelven, die daar als gedood en in duisternis voorkomt, daar Gods genade de geloovigen verlicht. Ook was Israël in de zee als van beide zijden met water omringd en van boven ook als met de wolk bedekt, evenzoo werden zij (oudtijds bijzonder) door indompeling ook als van rondom met water overdekt (hetgeen evenwel in de besprenging ook afgebeeld wordt.) Was daar in de zee en in de wolk water, het kan bekwaam hetzelfde met het water in den doop verbeelden, en Israël tot de zee van Christus' verdiensten en bloedig lijden noodigen; even als voormaals ook het waschvat en de koperen zee beteekenden. De ingang niet alleen, maar ook de doorgang door en de uitgang uit het water, waar de Egyptenaars in omkwamen, konden zeer klaar afbeelden de dooding, afsterving en begraving van den ouden, en de opstanding van den nieuwen mensch, waarin men als geheiligd en reisvaardig voortkomt naar het eeuwige Kanaän, even als het Israël was na hunnen doorgang door de Roode zee."

Hebben wij nog meer volksboeken uit de 18de eeuw, die hetzelfde zeggen op dit stuk?

Oom. Ja, Neef! maar wij zullen het hierbij laten! Zoo gij eens in den Haag komt, en tijd en lust hebt om in de Koninklijke bibliotheek in het Lange Voorhout te gaan, zoo zult gij u verwonderen over den schat van vlijt en geleerdheid onzer vaderen in de 17de en 18de eeuw, die daar te zien is. Vatten wij morgen weder ons gesprek op, terwijl wij alsdan eerst overgaan tot onze eeuw.

Neef. Maar, Oom! is er niet één uitlegger van naam uit de vorige eeuw, die bij alles wat in het midden gebracht

is, die geestelijke beteekenis van den zondvloed en de Roode zee niet zien kan?

Oom. Niemand, voor zooveel ik weet van wezenlijke verdienste in de uitlegkunde, of het moest de Jezuiet HARDUIN wezen, wien het hetzelfde is wat hij schrijft, òf waar, òf gelogen, zoo hij maar tot zijn doel komt. Een Jezuiet, van welke kleur ook, rilt voor den zondvloed van het doopwater. — Ook worden deze zaken in een doopsgebed van de Remonstranten niet gevonden. ¹⁾ Rust wel, Neef!

Neef. Wel te rusten, Oom! veel, veel dank.

---

¹⁾ Verg. het korte doopsformulier in „Onderwijs in de Chr. Rel. na de belijdenis der Remonstrant-Geref. Christenen. 1726.

VIERDE GESPREK.

Neef. Goeden morgen, Oom! Al weder zoo vroeg bij de hand. En al weêr midden in de boeken! Wat zijt gij toch een onvermoeid man, ik begrijp niet hoe u dat uithoudt!

Oom. Van werken wordt men zoo moede niet als van leêgzitten, en de geest rust met van het eene onderwerp op het andere over te gaan. Daarbij gevoel ik mij zeer gelukkig, verkwikt en het gezondst. Maar ik heb hier eenige boeken voor u opgeslagen; laat ons nu tot onze eeuw overgaan; het zal eene bijdrage te meer wezen, dat de beroemdste uitleggers, waarvan ik uit elke eeuw iets heb medegedeeld, bij deelswijze verscheidenheid van opvatting der bijzonderheden, in volle overeenstemming aangaande het geheel, hunne verklaringen, dat door den zondvloed en het gebeurde met Israël en Pharao in de Roode zee, de doop beduid wordt, gegrond hebben op de woorden der heilige Schrift en dat ze daarop gegrond zijn. Laat mij hier met zes uitleggers volstaan.

FLATT, Vorlesungen über die Paul. Briefe." (Tübingen 1827.) Op 1 Cor. 10: 2. „Dit is eene toespeling op den christelijken doop. De Israëlieten werden bij den doorgang door de Roode zee voor Gods volk verklaard en verbonden tot geloof en gehoorzaamheid aan Mozes, als een goddelijk gezant," enz.

RÜCKERT, „Die Briefe Pauli an die Cor.” (Leipzig 1836.) Op 1 Cor. 10. „Beide hier genoemde voorvallen vereenigen zich onder het begrip van wonderbare gebeurtenissen, welke God tot bescherming en tot redding van Zijn volk heeft laten gebeuren, en zij worden waarschijnlijk door Paulus, als typen van de verlossing, die door Christus geschied is, aangezien.”

Vs. 3, 4. „Even als het volk (Israëls) eenen doop had, zoo had het ook iets, wat in verhouding stond tot het nachtmaal des Heeren.”

„Het is hier de vraag niet of zulke allegoriën ons behagen kunnen, ook niet of zich daarbij iets denken laat wat helder en duidelijk is, maar alleen of zij aan den tijd, den trap van beschaving en de manier van uitlegging des Apostels voegden, en daarop geloof ik slechts met ja te kunnen antwoorden.”

Gij ziet, waarde Neef, dat dit ruwe mensch niets ontziet en zich boven den Apostel zet.

Hetzelfde geldt van DE WETTE. Deze zegt op 1 Cor. 10 in zijne „Kurze Erklärung der Briefe an die Corinthen:” (Leipzig 1845.) „De Apostel beschrijft hier de heilsweldaden, welke aan de voorvaderen ten deel vielen, maar dat doet hij niet naar derzelver eigendommelijkheid, zooals die in de geschiedenis ligt, maar in eene willekeurig-allegorische gelijkstelling met den doop en het avondmaal.”

Dus ligt het toch volgens hem in de woorden des Apostels, maar hij neemt die apostolische uitlegging niet aan.

Op 1 Petr. 3: 21, zegt DE WETTE evenzoo, dat de Apostel de gebeurtenissen van het Oude Testament in analogie (verhouding) brengt tot Christus en Zijne gemeente.

Daarentegen STEIGER, „Der erste Brief Petri.” (Berlin 1832.) „Het water, hetwelk in een tegenbeeld ook ons behoudt, is het water des doops. Doop, is de verklaring hoe het water in het gemeen ons behouden kan. De zondvloed zelf was voor Noach een doop (zoo als de doortocht door de Roode zee voor de Israëlieten een doop was) en redde als

zoodanig. Datzelfde element, het water, redt ook ons tegenwoordig op eene oorspronkelijk voorbeeldende wijze, namelijk even zoo, niet als bloot water, maar in deszelfs hoedanigheid, als doop."

OLSHAUSEN (Königsberg 1836.) „De aard en wijze, waarop de schrijvers van het Nieuwe Testament zich van de gewichtigste bewijsvoeringen bedienen, laat niet toe dat wij daarin een blooten vorm zien van opvatting, die alleen aan hunnen tijd eigen zou zijn. Naar Gods bestel vormen niet alleen de heilige plechtigheden van den Godsdienst van het Oude Testament, maar ook de geschiedenissen van het volk Gods, voorbeelden van hoogere geestelijker verschijningen, namelijk van de Christelijke inrichting van huishouding, van hare leer en geschiedenis. Zoo is hier (1 Cor. 10) de geschiedenis van Israël als voorbeeld (typisch) opgevat in betrekking tot de sacramentele plechtigheden van doop en avondmaal. — — Zoodat indirect in deze schriftuurplaats een sterk bewijs ligt voor deze beide sacramenten."

OTTO VON GERLACH, (Weil. Doctor und Professor der Theol., Consistorialrath und Hofprediger in Berlin.) „Das Neue Testament." (Berlin 1852.) Op 1 Cor. 10: 2: „Gelijk de zondvloed, (1 Petr. 3, vs. 20, 21) zoo was de doortocht door de Roode zee een voorbeeld van den christelijken doop. — — De doop geschiedde in Mozes. De Israëlieten werden door deze reinigende, hen afzonderende doortocht, aan Mozes overgegeven tot eene voortgezet wordende leiding en verzorging, zoo als de Christenen, gedoopt in Christus, van de gemeenschap met de zonde en de wereld afgezonderd, van hunne bevestigingen gereinigd en aan Christus ter bewaring overgegeven worden. Zoo als echter Mozes zelf, als voorbeeld van Christus, heenwees op den meer volmaakten Verbondsmiddelaar, (Deut. 18: 18. Hand. 3: 18.) aan Wien de christenen ook op eene meer volmaakte wijze overgegeven worden, zoo wees ook de doop in Mozes, naardien dezelve de grondtrekken van de geestelijke natuur van den

christelijken doop in zich bevatte, heen op den christelijken doop."

Op 1 Petr. 3: 20, 21: „Naardien de Apostel den zondvloed als een voorbeeld van den doop, en de weinigen, die met Noach gered werden, als een voorbeeld der geredde uitverkorenen ons voorhoudt, zoo zijn ook volgens hem diegenen, die door hunne ongehoorzaamheid in den vloed omkwamen, een voorbeeld van allen, die ten allen tijde in eenen dergelijken toestand sterven." — —

„Bij de eerste lezing schijnt het opvallend, hoe van Noach kan gezegd worden dat hij door het water is behouden geworden, in dien zin, dat het water hem gered heeft, daar toch veel meer de ark hem voor het water, dat hem verderven wilde, behouden heeft. Wij hebben intusschen hiermede 1 Cor. 10: 1 en 2 te vergelijken, waar de doortocht der Israëlieten door de Roode zee een doop in Mozes heet. Om dit te begrijpen moet men dieper in de beteekenis van het gebeurde indringen. De behoudenis van Noach met de zijnen in de ark was niet slechts eene lichamelijke behoudenis, even zoo min als die der Israëlieten onder Mozes. Noach geloofde het woord der goddelijke bedreiging en belofte, en bouwde in dat geloof, zonder op het zichtbare te achten, de ark, die hem op Gods bevel behouden moest, terwijl de ongeloovige wereld in het water omkwam. Bij gevolg was zijne behoudenis, als geloofsdaad, eene wedergeboorte voor hem, gelijk voor Abraham de uittocht uit zijn heidensch stamhuis, of voor het volk Gods hun uittocht uit het heidensch Egypte. Van daar zoo als in den doop de oude mensch begraven wordt en de nieuwe mensch opstaat, (Rom. 6: 3.) en die doop even zoo zeer een doodend en verdrinkend water als een levengevend bad der reinigmaking is, zoo was het ook met den zondvloed voor Noach en met den doortocht der kinderen Israëls door de Roode zee niet anders gelegen. Zoo als dan door dit water heen, en te gelijk in de kracht van dezen doorgang door het water, niet uit vermogen van het water

zelf, maar van het geloof aan Gods Woord, toenmaals een klein getal van uitverkorenen met Noach behouden werd, even zoo geschiedt het ook nog thans door den doop.”

Oom. Wat denkt gij nu, Neef, na alles wat ik u heb medegedeeld?

Neef. Wat ik denk? Ik denk, dat die menschen, die begeeren dat het doopsformulier van a tot z gelezen wordt, en die daarbij vooral ook op den aanhef van het gebed blijven staan, zoo dom niet zijn als waarvoor ik hen eerst aanzag. Ik begrijp dat hier alles een geheel is en dat men zich geen deel er van kan laten ontnemen, omdat er het geheel aan vast is. Zoo ligt b. v. deze gouden horlogieketting uit elkander als er een schakeltje uit is; en zoo men er een of meer schakeltjes uitnam, ik zou ze weêr willen hebben, omdat het mijn eigendom is en anders de ketting te kort zoude zijn. Verder zie ik dat die menschen achttien eeuwen vriend en vijand voor zich hebben, als zij zeggen met het gebed, door dat en dat wordt de doop beduid; er blijft mij dus geene keus over: of ik heb het ook zoo te nemen en dus naar hun verlangen te doen, of ik heb te zeggen, ik geloof het niet, ofschoon Paulus en Petrus, ja achttien eeuwen met hen, het zeggen; of ik stel het uiterste: dat ik uit heerschzucht of om andere slechte redenen volhoude dat ik het niet doen wil; evenwel, daar heb ik nu nog minder rust bij. Maar, Oom! waar komt die aanhef van dat gebed toch van daan, dien hebben wij zeker uit de Engelsche Kerk?

Oom. Toch niet, Neef! die aanhef van dat gebed is zoo oud als de weg. Zoo vinden wij reeds in de 5de eeuw eene dergelijke aanroeping: ¹⁾ „O God, die de misdaden eener boosdoende wereld door het water wegwasschende, het beeld van de wedergeboorte in de uitgieting zelve van den zondvloed beteekend hebt.” En in het dooprituale van de Grieksche kerk leest men: „Vrijmachtig Heer, God van onze vaderen,

1) Sacram. Gelasii et Sacram. Gregorii bij Muratori I, 563. II, 62.

die dengenen die in de ark van Noach waren, eene duif gezonden hebt die een olijftak in den mond droeg, een zinnebeeld van de verzoening, zoowel als van de behoudenis van uit den zondvloed, en tevens het geheimenis der genade daarmede te voren in een voorbeeld gegeven hebbende.”

Neef. O, dan is het zeker uit een roomsch formulier?

Oom. Dat kan ik niet bepalen; zeker is het, dat het in het Manuale Pastorum Archidioecesis Colonien-sis niet gevonden wordt, ja zelfs geen idee er van; wel duivelsbezwerings. Maar in het 10de deel van LUTHER'S werken vinden wij op blz. 2627 een in het jaar 1523 door hem uit het latijn vertaald doopsformulier; wij vinden dit andermaal van zijne hand op het jaar 1524. Daar LUTHER toen ter tijd de roomsche vormen nog vasthield, moet het ons niet verwonderen, dat wij daarin de duivelsbezwerings, het crucifix maken enz. vinden. Van dit formulier luidt het tweede gebed als volgt:

„Almachtige eeuwige God, die Gij door den zondvloed naar uw gestreng oordeel, de ongeloofige wereld veroordeeld en den geloovigen Noach zijn achttal naar Uwe groote barmhartigheid behouden, en den verstokten Pharao met al de zijnen verdronken en Uw volk Israël droogvoets daardoor geleid en daarmede dit bad des heilgen doops voorbeduid hebt, en door den doop van Uw dierbaar kind, onzen Heere Jesus Christus, den Jordaan en alle wateren tot eenen zaligmakenden zondvloed en ruime afwassing der zonden, geheilgd en ingesteld hebt: wij bidden U door dezelve Uwe grondelooze barmhartigheid, dat gij dezen N. N. genadiglijk wilt aanzien, en met het ware geloof in den Geest tot zaligheid begaven, opdat door dezen heilzamen zondvloed aan hem verdronken worde en ten onder ga alles, wat hem van Adam aangeboren is en wat hij zelf daar toe gedaan heeft, en hij van het getal der ongeloofigen afgezonderd, in de heilige ark van het Christendom heilig en veilig behouden, altijd vurig van geest en blijde in hope, Uwen Naam diene, opdat hij

met alle geloovigen Uwer belofte, de verkrijging van het eeuwige leven, verwaardigd worde door Jesus Christus onzen Heer. Amen."

Neef. Dat van „den Jordaan" in dit gebed, klinkt al heel vreemd!

Oom. Zeker Neef! maar dat vreemd klinkende wordt gematigd als gij bedenkt, dat zoo reeds op het einde van de 12de eeuw de Waldensen en Albigensen beleden: „De doop, waarmede wij gedoopt worden, is dezelfde waarmede onze Heer heeft willen gedoopt worden om alle gerechtigheid te vervullen." 1) En als men let op de woorden „alle wateren," dan geeft dit formulier waarlijk geene aanleiding om aan het water van den Jordaan eene bijgeloovige voorkeur te geven.

Neef. Maar ik zou evenwel nog denken, Oom! dat wij dien aanhef van het gebed uit de Roomsche kerk hebben.

Oom. Dit zoudt gij eerst te bewijzen hebben, Neef! En ware het zoo, dan zeg ik daarop, dat alles wat op Gods Woord gegrond en dus waar en christelijk is, door ons behouden en het daarmede strijdende bij de Hervorming verworpen is. Het gaat hiermede als met de Institutie van Calvijn; wat hij, als op Gods Woord gegrond, bij de kerkvaders vindt, haalt hij aan, om te bewijzen dat hij zelf gebouwd is en bouwt op den grond der Apostelen en Profeten en wat dienvolgens de Christelijke Kerk altijd geleerd heeft. Op dien grond dus stonden die mannen, en zij dachten niet anders, die de Heer Zijner kerk tot onze verlossing uit het Pausdom verwekt heeft.

In Juni 1524 schafte de Raad van Zürich den beeldendienst af en voor den doop werd in 1525 een geheel nieuw formulier ingevoerd, waarin van het roomsche niets meer te vinden is. — En het gebed voor den doop begint aldus: „O almachtige, eeuwige God, Gij die door den zondvloed naar Uw streng oordeel de ongeloovige wereld veroordeeld en den geloovigen

1) Histoire des Vandois et Albigeois. Nyons en Dauphine. 1618.

Noach door Uwe groote ontferming behouden en den verstokten Pharao met de zijnen in de Roode zee verdronken, — daarentegen Uw volk Israël droogvoets daardoor geleid hebt, waarmede dit bad des doops beduid is. Wij bidden U door Uwe grondelooze barmhartigheid, dat Gij dit Uw kind (deze Uwe kinderen) genadiglijk wilt aanzien en hem (hun) het licht des geloofs in zijn (hun) hart geven, opdat het (zij) Uwen Zoon ingelijfd en met Hem begraven moge worden, terwijl het zijn (zij hun) kruis enz.” Wat verder volgt is letterlijk als het onze. Dit formulier en gebed wordt in de Züricher kerkorde van 1675 nog gevonden ¹⁾; de tegenwoordig heerschende geest schafte het voor een paar jaren ook in Zürich af, dat te begrijpen is.

Neef. Is dat vertaalde formulier van LUTHER nog lang in stand gebleven in de Luthersche kerken?

Oom. Volgens CALVIUS, werd het op het einde van de 17de eeuw nog algemeen in dezelve gebruikt. ²⁾ En in de Agenda voor de Evangelische kerk in de Koninklijke Pruisische landen, ³⁾ wordt het als gebed N°. 2 opgegeven, zoodat men zich volgens die Agenda van een daarin voorgeschreven gebed bedienen kan, indien men den zondvloed en de Roode zee, enz., niet gaarne noemt.

Neef. Zulk eene Agenda zou mij bevallen.

Oom. Maar Neef, gij zijt zoo licht geneigd om wat op Gods Woord gegrond — en dus Gereformeerd is, van roomsche afkomst te verdenken, wat denkt gij dan wel dat gij te doen en te zeggen zoudt hebben, als gij onder die Agenda stondt, of b. v. Pruisisch hofprediker waart?

Neef. Dat weet ik niet, Oom!

Oom. Zóó luidt de aanhef van het doopsformulier van die Agenda:

1) Aug. Ebrard. Reformirtes Kirchenbuch. Zürich 1847.

2) Calov. Bibl. Nov. Test. illustr. Tom. II. pag. 1507.

3) Dieterichsche Buchh. Berlin 1834.

„*Geestelijke*. In den Naam des Vaders en des Zoons en des Heiligen Geestes. Amen.

(Korte aanspraak en vermaning van den geestelijke vóór den doop, waarbij over het algemeen de woorden van Christus, St. Matthaei, cap. 28: 18, 19 ten grond gelegd worden.)

Geestelijke. (De geest van den onreine make plaats voor den Heiligen Geest *).

■ Deze woorden kunnen ook naar believen weggelaten worden.

[Het teeken van het kruis op het voorhoofd en op de borst].

(*Tot den doopeling*). Ontvang het teeken van het kruis op het voorhoofd en op de borst, tot een teeken, dat gij door den gekruisigden Christus verlost zijt.”

Neef. Dat zou zeker niet gereformeerd wezen!

Oom. Gij zoudt toch even als b. v. de schrijver van de Kerkklokstoonen, of die van Sinai en Golgotha, enz., zóó doopen moeten, of uw ambt neêrleggen.

Neef. Wat wilt gij daarmee zeggen, Oom!

Oom. Dat gijlieden toch geen aanstoot moest nemen aan den aanhef van een gebed, dat goedgekeurd is door de grootste mannen onzer gezegende Reformatie, opdat u niet te eeniger tijd wat opgelegd wordt, dat u nog anders ten aanstoot zou kunnen zijn.

Neef. De Engelsche hoogkerk schijnt met LUTHER haar gebed uit dezelfde bron te hebben?

Oom. Het luidt eenigszins anders, en wel dus: „Almachtige en eeuwige God, die door Uwe groote barmhartigheid Noach en zijn huisgezin van het verdervend water, in de ark, behouden hebt, en mede de kinderen Israëls, Uw volk, veilig geleid hebt door de Roode zee, daarmee den heiligen doop beduidende, en door den doop van Uwen geliefden Zoon Jesus Christus in de rivier den Jordaan, het water geheiligd hebt tot eene geestelijke wegwassching der

zonde, wij smeeken U door Uwe oneindige barmhartigheid, dat Gij dit kind genadiglijk wilt aanzien, hetzelfde wasschen en hetzelfde heiligen door Uwen Heiligen Geest, dat het, verlost zijnde van Uwen toorn, moge opgenomen zijn in de ark van de kerk van Christus, en zijnde standvastig in geloof, vroolijk door hope, en geworteld in liefde, zoo door de wateren van dit moeitevolle leven moge doorgaan in het land van het eeuwige leven, om in hetzelfde te regeeren tot in alle eeuwigheid, door Jesus Christus onzen Heer. Amen." — Ziet gij iets Roomsch in dit gebed?

Neef. Ik zie er nu alle mogelijke overeenkomst in met de gevoelens der Hervormers en met die der vorige eeuwen; maar van waar hebben wij dan nu ons formulier en van waar dat geheele gebed in hetzelfde?

Oom. Gij weet, Neef! dat onder Hendrik VIII de Reformatie niet veel voortgang maakte in Engeland. Eerst in 1547, onder Eduard VI, werden daar de mis en de beelden in de kerken afgeschaft. Het was onder zijne regeering, dat in 1548 JOHAN à LASCO, gesproten uit een der voornaamste en rijkste geslachten in Polen, die als de stichter en in orde bringer van de presbyteriaansche gereformeerde kerken in Oostfriesland, Engeland, de Nederlanden en de landen aan den Beneden-Rhijn, ook als de Reformator van Polen in de geschiedenis bekend staat, een man van waarachtige godsvrucht en allerlei diepgaande beproeving, kweekeling van ERASMUS, maar reeds als jongeling ERASMUS als mensch overtreffende, te gelijk met BUCERUS en PETRUS MARTYR van Straatsburg naar Engeland geroepen werd, om aangaande de beste manier, waarop Engeland konde gereformeerd worden, raad te geven. Deze werd in 1549 als Predikant bij de in Londen pas opgerichte Nederlandsche gemeente, bestaande uit Nederlanders, Duitschers, Walen of Franschen beroepen, waar hij dan ook bleef tot 1553.

Van hem nu, wiens leven, lijden en omzwervingen het waarlijk opbeurend is eens opzettelijk na te gaan, ¹⁾ ontleenden

1) Joh. von Lasky, in Goebels, Gesch. des Chr. Lebens. Coblenz, Bädeker. 1849.

de Godgeleerden in de Paltz de krachtige bewijzen voor den kinderdoop, de vragen aan de ouders en de dankzegging, terwijl zij de uiteenzetting van de leer des doops met het gebed overnamen uit de Geneefsche liturgie. Het gebed zelve, waarover wij nu veel gehandeld hebben, is van woord tot woord uit het Zürichsche, zoo als het in het latijn, in 1559, door LUDOVICUS LAVATERUS, een geleerd en vermaard predikant in zijn tijd, te Zürich is uitgegeven. Dit Paltzische formulier is nog tegenwoordig in algemeen gebruik in de Gereformeerde kerken der Rhijnprovincie. Maar daar men het in ons land bij het gebruik wat te uitgebreid vond, is daarvan door de provinciale Synode van Holland en Zeeland, te Dordrecht, in het jaar 1574, eene bekorting gemaakt. En is deze bekorting het formulier zoo als wij het sedert dien tijd hebben. ¹⁾

Neef. Duizendmaal dank, Oom! voor zulk een schat van mededeelingen. Ik heb nu nog drie vragen, die ik gaarne opgelost zag. Vooreerst: Wat meenden de opstellers toch met dat „in Christus geheiligd te zijn,” in de eerste vraag aan de ouders?

Oom. De opsteller dezer vragen heeft de bewoording van „in Christus geheiligd te zijn,” naar de meening van à LASCO en MICRON begrepen, dat best blijken zal als wij de 90ste vraag uit Microns Catechismus, met eene voorrede van à LASCO, te Londen, in 1561 uitgegeven, vergelijken:

Vr. Waarom wordt het geloof en de mondelijke belijdenis niet desgelijks (dat is even als bij den doop der bejaarden) van de kinderen der gemeente geëischt, eer zij gedoopt worden?

Antw. Overmits dat de gemeente van hare zaligheid veel zekerder getuigenis heeft uit het Woord Gods, dan men uit de belijdenis der volwassenen hebben kan, en hun (der kinderen) aangeboren krankheid (door welke zij niet gelooven

---

1) Ens, Publieke schriften, bladz. 203—209.

noch belijden kunnen), die wordt hun niet toegerekend, om Christus wille, in Wien zij gezegend, dat is heilig, gerechtig, rein en geloovig geacht worden, niet minder dan de volwassen geloovigen!" Treft u dit antwoord niet, Neef?

Neef. Ja zeker, Oom! en mij dunkt, ik zie daarin zoo klaar als ooit, dat ik, met het voorstaan van algemeene genade en vrijen wil, of met tusschen het Gereformeerde en het Remonstrantsche door te willen zeilen, vast raak op de klip van den kinderdoop uit gewoonte aan te houden en meer als eene formule of uiterlijke inlijving in de gemeente aan te zien, en dus voor mij zelve aangaande dien doop het „non liquet" (ik begrijp het niet) van VAN DER WILLIGEN te schrijven, dus op de klip van enghartigheid en tirannie — of op de klip van wereldsgezindheid en ongeloof aan alle stellig geopenbaarde waarheid. Ik heb dan nu ook reeds antwoord op eene andere vraag die ik doen wilde; of de dankzegging na den doop niet te ruim gesteld is.

Oom. Die verklaring van u doet mij veel genoegen, Neef! Waarlijk, die reeds zoo lang uitgekreten praedestinatie-mannen, — want dat waren onze eerste kerk- en landbevrijders, — predikten ruim, uit de volheid eener barmhartigheid, die hun geschied was. Zij waren zoo kleingeestig niet om op der kinderen onvermogen te zien; zij zagen op des Heeren Woord en op Zijne overvloedige en overvloeiende genade. Maar zij, die half of heel eene algemeen zaligmakende genade drijven, en zich dus niet aan Gods souvereiniteit onderwerpen, zijn steeds nauw in hunne ingewanden, heerschzuchtig en wreed, vervolgzuchtig en in het woeste drijvende als zij met eerlijke menschen te doen hebben. Maar wat was dan uwe derde vraag?

Neef. Zij betreft de woorden „alhier geleerd wordt."

Oom. O, dat dacht ik wel. Weet dan, Neef! dat in de oudste exemplaren gelezen wordt: „Ten anderen, of gij deze leer, die hier geleerd wordt en verder in het Oude en Nieuwe Testament en in de Artikelen des Christelijken geloofs

begrepen is, niet bekend de waarachtige en volkomene leer der zaligheid te wezen." Deze vraag werd in het aanzien der moordschavotten in de gemeenten en in het openbaar gedaan. Sommige Lutherschen of half-Roomschen, naderhand de woorden „die hier geleerd wordt," wat aanstootelijk vindende, en dus hunne kinderen ongedoopt latende, vond de Nationale Synode van Middelburg, Anno 1581, goed, die woorden te gebruiken of na te laten, om zulke zwakken te gemoet te komen.

Neef. Ik wist niet dat de voorstanders van de praedestinatie zoo tolerant waren.

Oom. Het is den waren Gereformeerden alleen eigen zich door den geest der vrijheid te laten regeeren. Evenwel toen daar misbruik van gemaakt werd, moest in de kerken orde gehouden worden, waarom men in de Nationale Synode te 's Gravenhage, gehouden in het jaar 1586, de vraag op deze wijze voorstelde: „Ten anderen, of gij de leer, die in het Oude en Nieuwe Testament, en in de Artikelen des Christelijken geloofs begrepen is, en dienvolgens in de Christelijke Kerk geleerd wordt," enz. En zoo komt dan de vraag niet alleen voor achter den Bijbel, uitgegeven in 1589 bij PAEDTZ te Leiden, maar ook nog achter Bijbels tot in 1646. Intusschen hadden eerst UITENBOGAART, en daarna EPISCOPIUS, oorzaak gegeven dat de vraag op de Synode van 1619 zoo bepaald werd, als wij nu lezen. ¹⁾

Neef. Maar, Oom! als dan tegenwoordig een predikant in zijn geweten gevoelt, dat hij die leer niet op den kansel brengt, welke de ouders, die met het kind ten doop komen, op grond van Gods Woord en van de aloude belijdenisschriften der Gereformeerde kerken, voor de eenige en volkomene leer der zaligheid houden?

---

1) Verg. Ens, Publieke schriften, bl. 216—218. Mr. C. M. van der Kemp, De eere der Nederl. Herv. Kerk, deel I. bl. 243. In de aanmerking, op bl. 245, zegt de geëerde schrijver: „(Ypey en Dermout) weten het zeer goed, dat men met die woorden niet anders erkent, als dat die gemeente, waarin men den doop bedienen laat, een gemeente is der algemeene Nederlandsche kerk, waarvan men de leer houdt voor de eenige en volkomene leer der zaligheid." (*Sic.*)

Oom. Dan zal hij ook wel in zijn geweten gevoelen, dat hij voor God en menschen niet eerlijk handelt, met die woorden: „alhier geleerd wordt” tot bedekking van zijne bijzondere begrippen te bezigen. Hij kan die vraag niet doen, en zoodanige ouders en de gemeenten hebben de meening van het formulier voor zich.

Neef. Maar, Oom, zoo ik nu eens begon den aanhef van dat gebed te bidden, zoude dan niet het beschaafd publiek.....?

Oom. Gij ziet met DON QUICHOT schapen voor een vijandig leger aan. Het beschaafd publiek hoort in Londen met eerbied dien aanhef, — neem het zoo beschaafd als gij wilt — b. v. bij den doop van een vorstelijk kind; even zoo zullen de hoogst aanzienlijke personen van de Evangelische Kerk in Pruissen er zich niet aan stooten, als bij den doop van een koninklijk of ander hooggeboren kind te Berlijn, de predikant met veel misbaar den duivel uit dat kind drijft. Hoe beschaafder, hoe meer respect bij tijd en gelegenheid voor kerkelijke vormen, en beschaafd of onbeschaafd, men is of bijgeloovig of geloovig.

Neef. Maar mijne collega's — en deze of die Doctor en Professor...!

Oom. Als in zake van overtuiging honderd u heden bedreigen met bespotting, enz., zoo nemen zij morgen den hoed voor u af, zoo gij uwe overtuiging gevolgd zijt. Overigens, zoo gij u datgene, wat gij als eene dierbare waarheid erkend hebt, schaamt, wat beduidt het dan bij u, te zeggen: „Ik schaam mij het Evangelie van Christus niet?”

Neef. Dat is waar, maar ik vind het toch zoo vreemd klinkend om in een gebed te zeggen: „door hetwelk de doop beduid wordt!”

Oom. Neef! openbare gebeden strekken tevens tot onderwijs van de gemeente, en niet om Hem daarmede wat te zeggen, die dat en alles weet; begrijpt gij dat niet, zeg dan: „door hetwelk gij den doop beduid hebt.” Neef! wat

beduidt „tegenbeeld” naar het Grieksch in een overdrachtelijken zin?

Neef. Ik denk die zaak, waar vroeger eene figuur van gegeven is, of dat iets dat door iets anders beduid is geworden. ¹⁾

Oom. En wat is doopen eigenlijk naar het Grieksch?

Neef. Dat weet ik niet, Oom!

Oom. Dan zal ik het u zeggen: het is een en andermaal onder het water doen, ²⁾ als gij nu bedenkt dat het woord βάπτω (*baptoō*) ook van de golven gebruikt wordt, dan zult gij gevoelen dat Petrus zoude gezegd hebben, een tegenbeeldige zondvloed, maar dat hij met opzet hier het woord doop gebruikt. Als Petrus zegt „ook behoudt,” dan sluit hij immers de behoudenis door dien doop in, die in, welke Noach, door het water heen, verkreeg; en als eindelijk de Apostel zegt dat onze, ons behoudende doop, door de behoudenis van Noach, door het water heen, beduid is geworden, — wat aarzelt gij dan dit met hem te zeggen, wat hij zeide in den door den Heere beloofden Geest, die hem in alle waarheid geleid heeft? Maar laat ons eindigen, daar komt uwe oude min aan.

Neef. Wel, min! mag ik u eens hier zien, hoe gaat het u? wat heb ik u in lang niet gezien; gij waart zeker in lang niet in de stad?

Min. Neen, Dominé, evenwel ben ik er van voorleden Vrijdag tot Maandag nog geweest.

Neef. En ik heb u niet in de kerk gezien?

Min. Dat is zoo, Dominé, en dat spijt mij wel, maar ik kon er niet ingaan.

Neef. Waart gij dan ongesteld?

Min. Toch niet, Dominé, maar, gij weet hoeveel ik van

1) Raphelii Annot. in Nov. Test. cum observ. Hemsterhus. tom. II. ad 1 Petr. III. 21.

2) Vossii Etymolog. ad v. *baptismus*.

u houde; zult gij niet boos op mij worden, als het hooge woord er dan maar uit moet?

Neef. O, min, gij weet immers dat ik ook veel van u houde!

Min. Ik ben hier gewend bij den doop het formulier te hooren, zoo als het achter mijn kerkboek staat, en ook het gebed. Nu ben ik de beide reizen, dat ik vroeger in de stad was, bij u ter kerk geweest, maar dan hoorde ik van het formulier zoo wat; en dat dierbare gebed, daar liet gij het eerste gedeelte van weg en maakte er zoo wat van.

Neef. Min, ik heb juist over die zaak en over dat gebed een dierbaar onderhoud gehad.

Min. God zegene het aan uw hart; misschien zie ik mijne gebeden, die ik nog telkens voor u voor den troon breng, dan nog vóór mijnen dood verhoord, — vooral het gebed, dat ik zoo vurig met de gemeente voor u meêbad, toen gij gedoopt werd.

Dominé! als de Heere den grooten afgrond, waarin wel veertien oceanen gaan kunnen, nog weer eens losliet, om ons allen te straffen voor onze zonden, waar bleven wij dan? en waar bleven dan de kleine kinderen? — O, wat eene lankmoedigheid en genade dat Hij om onzen lieven Heere Jesus wille, dat water niet meer loslaat, maar het om zoo te zeggen in een doopbekken laat gieten, en er ons driemaal meê laat besprengen tot een teeken en zegel, dat Hij zoo Zijne gemeente besprengt met het bloed en met den Geest van Christus onzen Heer!... Maar wat ik voor u gebeden heb?... Dominé! gelooft gij dat alle kinderen zalig worden, die gedoopt zijn, ik meen, die dan naderhand groot worden?

Neef. Van de kleine kinderen geloof ik dat wel, maar van alle volwassenen, die gedoopt zijn, niet. — — Wat hebt gij voor mij gebeden toen gij bij mijnen doop tegenwoordig waart en wat bidt gij nog voor mij....?

Min. Ik durf het u niet te zeggen; dag Dominé!

Neef. Neen, Min! zoo laat ik u niet gaan, zeg het mij maar vrij uit, ik zal waarlijk niet boos op u worden.

Min. Uwe moeder en ook uwe grootmoeder, die nu beide al voor den troon juichen, hadden zoo met u te doen! Uwe zalige moeder zeide mij reeds een weinig na uwe geboorte: „Ik denk als God dit kind in het leven laat, dat mijn man hem zal willen laten studeeren, hij ziet ook zoo wakker uit zijne oogen; maar ach! Min, ik hoor tegenwoordig zulke vreemde dingen in onze kerk, — ik hoop toch dat mijn kind een van God geleerd kind moge worden. Min!” zeide zij dikwijls, „help mij toch voor dit kind bidden dat het eens den Heere hand en hart geve!” en zoo beval zij mij u nog stervende aan. Dit is en blijft dan nu mijn gebed, lieve Dominé, dat dat reine doopwater, op den grooten dag, als de Heere Jesus met alle Zijne heilige engelen op de wolken komt, u niet moge zijn geweest wat de zondvloed voor de eerste wereld en de Roode zee voor den verstokten Pharao was.

Neef. Min, gij roert mij tot in het diepst van de ziel!

Oom. Amen.

Bij SCHEFFER & Co. te *Amsterdam*, zijn tevens verschenen
en alom verkrijgbaar gesteld:

Dr. H. F. Kohlbrügge. Lijdenspreken. (18 Leerredenen).	f 2.40
Feeststoffen. (22 Leerredenen).	» 2.40
Betrachting over het 1 ^e kap. van het Evangelie van Mattheus.	» 1.40
Eerste twaalfstal Leerredenen.	» 1.50
Blikken in het 1 ^e Hoofdstuk van het 1 ^e Boek van Samuël.	» 0.15
Troostwoorden in Dichtregelen.	» 0.15
Psalm 33 verklaard.	» 0.15
Het Gebed. Vier Leerredenen.	» 0.15
De Heer, Philippus en Nathanaël.	
Leerrede over Joh. 1 vs. 43—51.	» 0.10
Bar-abbas of Jesus Christus. Leer- rede over Matth. 27 vs. 15—23 enz.	» 0.10
De Koningin van Scheba bij den Koning Salomo. 1 Kon. 10: 1—10, 13.	» 0.10
Op weg naar den hemel N ^o . I—III, elk.	» 0.10
Fragment eener Leerrede, gehou- den 6 Mei 1854.	» 0.10
De bekeering tot God en het ge- loof in onzen Heere Jesus Christus. Leerrede over Hand. 20: 21.	» 0.10
Heere, Leer mij Uwe inzettingen.	
Eene uitbreiding van Psalm 119, vs. 33—40. Derde druk.	» 0.10
De Artikelen van ons algemeen en ongetwijfeld Christelijk geloof. Drie Leerredenen.	» 0.25
Negen Leerredenen 1 ^e Bundel.	» 0.70
Negen Leerredenen 2 ^e »	» 0.70
Negen Leerredenen 3 ^e »	» 0.70
Over den Eersten Psalm.	» 0.60
Op Goeden Vrijdag. Stichtelijke gedachten.	» 0.20
De genadevolle verborgenheid van den Grooten Verzoendag.	» 0.20

Dr. H. F. Kohlbrügge. Vragen en Antwoorden tot opheldering van den Heid. Catechismus. Derde druk.	
Ingenaaid	f 0.60
Gebonden	» 0.90
<hr/>	
Kleine Catechismus of Kort begrip der Leer	» 0.05
<hr/>	
Eenige Vragen en Antwoorden, enz.	» 0.10
<hr/>	
Betoog over 1 Korinthe 15. (Uit de geschriften van Dr. K. opgemaakt door een zijner jongere Leerlingen.).	» 0.60
<hr/>	
Th. J. Locher. Vragen en Antwoorden over de Bijb. Geschiedenis in 4 stukjes	» 0.75
<hr/>	
De Belijdenis des Geloofs der Gereformeerde kerken in Nederland	» 0.12 ⁵
<hr/>	
Noch Perfectionisme, enz.	» 0.40
<hr/>	
Dr. M. Luther. De Vrijheid van den Christen-mensch. Uit het Hoogduitsch met inleiding door J. van BOLHUIS.	» 0.30
<hr/>	
Thomas Goodwin. Alle de theologische werken, vertaald door J. KOELMAN	» 4.25
<hr/>	
H. van Lis. Verzameling van oefeningen, enz. 1 ^e Bundel.	» 4.50
2 ^e Bundel.	» 3.—
<hr/>	
J. Vermeer. Verzameling van eenige oefeningen	» 3.90
<hr/>	
Thomas Watzon. Alle de theologische en practicale werken.	» 4.80
<hr/>	
Jac. Fruitier. Sions worstelingen	» 1.—
<hr/>	
Gerichtshandelingen van den Allerhoogsten God met Zijn volk van Nederland. 5 ^e druk. 2 dln. inge.	» 2.—
Geb. in linn. stempelband.	» 2.50
<hr/>	
Christ. Love. Theologia Practica, d. i. al de theologische werken.	» 7.—
<hr/>	
De eenige troost in leven en in sterven. 57 Leerredenen over den Heid. Catechismus, benevens Hervormingspreek	» 3.50

BX9423.B2 K6 1882
Kohlbrugge, Hermann Friedrich, 1803-187
Historisch-theologische gesprekken tuss

BX Kohlbrügge, Hermann Friedrich, 1803-1875.
9423 Historisch-theologische gesprekken tusschen
B2 twee gereformeerde predikanten, (een oom en een
K6 neef) betreffende het lezen, bij de bediening
1882 van den heiligen doop, van het geheele formulier,
vooral echter van den aanhef van het gebed: "Die
naar Uw streng oordeel ..... door hetwelk de Doop
beduid wordt." 2. Druk. Amsterdam, Scheffer,
1882.
6lp. 23cm.

1. Baptism.
church. I. Title.

2. Theology, Reformed

CCSC/rmh

